

www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308-2140

Research Article / Araştırma Makalesi

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Vegetal Motifs in Hittite Figurative Art: An Iconographic Evaluation

Hitit Tasvirli Sanatında Bitkisel Motifler: İkonografik Bir Değerlendirme

Şükrü Ünar*

Abstract: This study examines the multifaceted role of plants in the Hittite world—from agricultural production to ritual practice, from iconographic representation to divine identities—through a holistic approach grounded in archaeological, iconographic, and philological evidence. Within Hittite society, plants emerge not merely as agricultural products of economic value, but as powerful symbolic elements associated with concepts of fertility, renewal, sanctity, and cosmic order. Accordingly, the article evaluates a wide range of material and textual evidence, including rhyta, seals, ceramic vessels, metal objects, small finds, monumental reliefs, and written sources, within an integrated analytical framework. Finds recovered from key centres such as Alacahöyük, Kültepe, Konya Karahöyük, Alishar Höyük, Kınık Höyük, İnandıktepe, Maşat Höyük, and Karaoğlan Höyük clearly demonstrate that vegetal motifs were employed in a widespread and systematic manner within Hittite material culture. In particular, grape-cluster-shaped rhyta and scenes depicting wine libations indicate that grapes and wine were conceived not simply as consumable goods, but as sacred substances dedicated to the gods. These objects functioned simultaneously as ritual instruments and as visual conveyors of religious meaning. The orthostats of the Sphinx Gate at Alacahöyük, together with representations associated with the AN.TAḪ.SUMŠAR festival, further reveal that plant and animal symbolism was directly embedded within seasonal cycles and fertility rituals. Such imagery reflects the ritualised celebration of agricultural renewal and the maintenance of cosmic balance through cultic performance. Likewise, the deity depicted holding a plant in the Yazılıkaya open-air sanctuary illustrates that vegetal symbolism was articulated at the level of the divine pantheon itself, underscoring the theological significance attributed to agricultural fertility and natural regeneration. Moreover tree, leaf, and floral motifs appearing on seals and seal impressions attest that vegetal iconography fulfilled a multifunctional role across administrative, ritual, and ideological domains. These motifs operated as visual markers of order, legitimacy, and prosperity, extending the symbolic reach of plant imagery beyond cultic contexts into spheres of governance and social regulation. In conclusion, this study aims to demonstrate that vegetal symbolism in Hittite culture constituted one of the fundamental components of the sacred order linking agriculture, ritual practice, and religious belief. By integrating material culture with textual evidence, the article highlights how plants functioned as a central medium through which the Hittites conceptualised the relationship between humans, the natural world, and the divine.

Keywords: The Hittites, Plant Symbolism, Ritual and Belief, Agriculture and Fertility.

* Assoc. Prof. Dr., Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Arts and Sciences, Ancient History Department of History. Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Anabilim Dalı.

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0724-5265>

sunar@mehmetakif.edu.tr

Cite as/ Atıf: Ünar, Ş. (2026). Vegetal motifs in Hittite figurative art: An iconographic evaluation / Hitit tasvirli sanatında bitkisel motifler: İkonografik bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 21(4), 8379-8420. Ankara Bilim University Publications. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.89288>

Received/Geliş: 30 December/Aralık 2025

Accepted/Kabul: 20 December/Aralık 2026

Published/Yayın: 25 December/Aralık 2026

Checked by plagiarism software

Öz: Bu çalışma, Hitit dünyasında bitkilerin tarımsal üretimden ritüel pratiğe, ikonografik temsilden tanrısal kimliklere uzanan çok yönlü rolünü, arkeolojik, ikonografik ve filolojik veriler ışığında bütüncül bir yaklaşımla incelemektedir. Hitit toplumunda bitki, yalnızca ekonomik değeri olan bir tarım ürünü değil; bereket, yenilenme, kutsallık ve kozmik düzen kavramlarıyla ilişkilendirilen güçlü bir sembolik unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda makalede, ritonlar, mühürler, seramik kaplar, metal eserler, küçük buluntular, anıtsal kabartmalar ve yazılı kaynaklar birlikte değerlendirilmiştir. Alacahöyük, Kültepe, Konya Karahöyük, Alişar Höyük, Kınık Höyük, İnandıktepe, Maşat Höyük ve Karaoğlan Höyüğü gibi merkezlerden ele geçirilen buluntular, bitkisel motiflerin Hitit maddi kültüründe yaygın ve sistemli biçimde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Özellikle üzüm salkımı biçimli ritonlar ve şarap sunularına ilişkin sahneler, üzüm ve şarabın tanrılara adanan kutsal birer unsur olduğunu göstermektedir. Alacahöyük Sfenksli Kapı ortostatları ve AN.TAḪ.ŞUMŠAR bayramı ile ilişkilendirilen betimlemeler, bitki ve hayvan sembollerinin mevsimsel döngü ve bereket ritüelleriyle doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Yazılıkaya Açık hava Tapınağı'nda elinde bitki tutan tanrı figürü, bitkisel sembolizmin Hitit panteonunda tanrısal düzeyde temsil edildiğini göstermektedir. Mühürler ve mühür baskıları üzerindeki ağaç, yaprak ve çiçek motifleri ise bitkisel ikonografinin idari, ritüel ve ideolojik alanlarda çok yönlü bir işlev üstlendiğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, Hitit kültüründe bitkisel sembolizmin tarım, ritüel ve inanç sistemi arasında kurulan kutsal düzenin temel yapı taşlarından biri olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Hititler, Bitkisel Sembolizm, Ritüel ve İnanç, Tarım ve Bereket.

Structured Abstract:

Plants constituted one of the most fundamental cultural elements in the early agricultural societies of the Ancient Near East, functioning not only as resources for subsistence and economic production but also as carriers of symbolic, sacred, and ideological meanings. In the Hittite period, the institutionalisation of agricultural production under state control led to the emergence of a complex system in which plants became embedded within religious rituals, festival calendars, and divine representations. Despite this centrality, vegetal motifs in Hittite figurative art have often been treated as secondary decorative elements in scholarly research, while greater emphasis has been placed on animal symbolism, divine iconography, and royal ideology. This study addresses this imbalance by examining vegetal motifs in Hittite figurative art as integral components of a symbolic system that connects agriculture, ritual practice, and belief.

The primary aim of this research is to evaluate vegetal motifs in Hittite figurative art not merely as ornamental features but as meaningful visual expressions closely associated with fertility, renewal, sanctity, and cosmic order. The study seeks to answer several interrelated research questions: in which contexts and with what symbolic meanings were plants represented in Hittite figurative art; how were vegetal motifs connected to ritual practices and seasonal festivals; and in what ways did these motifs contribute to the visual construction of divine identities and the sacred order? The necessity of this research arises from the lack of a comprehensive, interdisciplinary study that places vegetal symbolism at the centre of Hittite iconographic analysis, despite the abundance of relevant archaeological and textual evidence.

The conceptual and theoretical framework of the study draws upon approaches from symbolism studies, ritual theory, and iconographic analysis. In anthropological and archaeological scholarship, plants are widely recognised as symbols of fertility, regeneration, continuity, and cyclical time. In the cultures of the Ancient Near East, the life cycle of plants and the rhythm of agricultural production were perceived as manifestations of divine will and cosmic balance. Within the Hittite world, this perception is reflected in written texts, ritual practices, and visual representations. Previous scholarship on Hittite art has largely focused on divine imagery, animal symbolism, and expressions of royal power, while vegetal motifs appearing on rhyta, seals, vessels, and monumental reliefs have generally been regarded as secondary or decorative. This study moves beyond such interpretations by arguing that vegetal motifs formed a coherent symbolic language deeply embedded in Hittite religious ideology. In doing so, it aims to fill a significant gap in the literature and to contribute a new interpretative perspective to the study of Hittite iconography.

Methodologically, the research adopts a qualitative and interdisciplinary approach. The primary corpus consists of figurative artefacts recovered from major Hittite centres, including Alacahöyük, Kültepe, Konya Karahöyük, Alişar Höyük, Kınık Höyük, İnandıktepe, Maşat Höyük, Karaoğlu Höyük, and the Boğazkale–Yazılıkaya complex. The analysed material includes rhyta, seals and seal impressions, ceramic vessels, metal objects, small finds, and monumental reliefs. Data were collected through published excavation reports, museum catalogues, and detailed artefact studies. Iconographic analysis was employed to examine the formal characteristics of vegetal motifs, their compositional placement, and their relationships with associated figures and scenes. In addition, Hittite cuneiform texts—such as laws, royal edicts, and festival descriptions—were incorporated as philological evidence and interpreted in conjunction with the visual material. This integrated methodological framework allows for a reciprocal interpretation of material culture and written sources, enhancing the reliability and depth of the analysis.

The results of the study demonstrate that vegetal motifs in Hittite figurative art were neither random nor purely decorative but were consistently embedded within specific ritual, festival, and belief-related contexts. Grape-cluster-shaped rhyta and scenes depicting wine libations reveal that grapes and wine were conceptualised as sacred substances offered to the gods, rather than as ordinary consumable products. These objects simultaneously functioned as ritual implements and as symbolic media that visually articulated the sanctification of agricultural produce. The orthostats of the Sphinx Gate at Alacahöyük, interpreted in connection with the AN. The TAḪ.ŠUMŠAR festival illustrates how plant and animal symbolism was integrated into seasonal rites associated with fertility, renewal, and the cyclical regeneration of nature. Comparable scenes on the İnandıktepe vase and the metal bowl from Kınık Höyük indicate that this ritual narrative was not confined to monumental art but was also reproduced on portable objects, suggesting a shared and widely recognised visual language.

At the divine level, vegetal symbolism is most clearly expressed in the representation of a deity holding a plant in the Yazılıkaya open-air sanctuary. This figure demonstrates that plants were not only linked to human ritual activity but were also incorporated into the visual articulation of the Hittite pantheon itself. Such imagery underscores the theological significance attributed to agricultural fertility and natural regeneration. Furthermore, seals and seal impressions bearing tree, leaf, and floral motifs reveal that vegetal iconography extended into administrative and ideological domains. These motifs functioned as visual markers of order, prosperity, and legitimacy, reinforcing the symbolic association between agricultural abundance, divine favour, and social stability.

In conclusion, this study demonstrates that vegetal motifs constituted one of the fundamental components of the sacred order that connected agriculture, ritual practice, and belief in Hittite culture. Plants were not merely economic resources but acted as powerful symbolic mediators between humans, nature, and the divine. By integrating archaeological, iconographic, and philological evidence, the research highlights the central role of vegetal symbolism in shaping Hittite conceptions of cosmic balance and religious meaning. The findings offer new interpretative possibilities for the study of Hittite art and religion and provide a foundation for future interdisciplinary research. Further studies are recommended to compare Hittite vegetal symbolism with that of neighbouring cultures and to incorporate archaeobotanical data in order to deepen our understanding of ancient Anatolian perceptions of nature and the sacred.

Keywords: the Hittites, plant symbolism, ritual and belief, agriculture and fertility.

ملخص منظم:

شكلت النباتات أحد العناصر الثقافية الأساسية في المجتمعات الزراعية المبكرة في الشرق الأدنى القديم، حيث لم تكن مجرد موارد للكفاف والإنتاج الاقتصادي فحسب، بل كانت أيضًا حاملةً لمعانٍ رمزية ومقدسة وأيديولوجية. في العصر الحثي، أدى إضفاء الطابع المؤسسي على الإنتاج الزراعي تحت سيطرة الدولة إلى ظهور نظام معقد أصبحت فيه النباتات جزءًا لا يتجزأ من الطقوس الدينية وتقويمات المهرجانات والتصورات الإلهية. وعلى الرغم من هذه الأهمية المركزية، غالبًا ما غُملت الزخارف النباتية في الفن التصويري الحثي كعناصر زخرفية ثانوية في الأبحاث الأكاديمية؛ في حين تم التركيز بشكل أكبر على رمزية الحيوانات، والأيقونات الإلهية، والأيديولوجية الملكية. تتناول هذه الدراسة هذا الخلل من خلال دراسة الزخارف النباتية في الفن التصويري الحثي باعتبارها مكونات أساسية لنظام رمزي يربط بين الزراعة والممارسات الطقسية والمعتقدات.

الهدف الأساسي من هذا البحث هو تقييم الزخارف النباتية في الفن التصويري الحثي ليس كمجرد عناصر زخرفية فحسب، بل كتعبيرات بصرية ذات مغزى ترتبط ارتباطًا وثيقًا بالخصوبة والتجديد والقداسة والنظام الكوني. تسعى الدراسة إلى الإجابة عن عدة أسئلة بحثية مترابطة: في أي سياقات وبأي معانٍ رمزية تم تمثيل النباتات في الفن التصويري الحثي؛ وكيف ارتبطت الزخارف النباتية بالممارسات الطقسية والمهرجانات الموسمية؛ وبأي طرق ساهمت هذه الزخارف في البناء البصري للهويات الإلهية والنظام المقدس؟ تتبع ضرورة هذا البحث من عدم وجود دراسة شاملة ومتعددة التخصصات تضع الرمزية النباتية في صميم التحليل الأيقوني الحثي، على الرغم من وفرة الأدلة الأثرية والنصية ذات الصلة.

يعتمد الإطار المفاهيمي والنظري للدراسة على مناهج مستمدة من دراسات الرمزية، ونظرية الطقوس، والتحليل الأيقوني. في الدراسات الأنثروبولوجية والأثرية، يُنظر إلى النباتات على نطاق واسع على أنها رموز للخصوبة، والتجديد، والاستمرارية، والزمن الدوري. وفي ثقافات الشرق الأدنى القديم، كان يُنظر إلى دورة حياة النباتات وإيقاع الإنتاج الزراعي على أنهما مظاهر للإرادة الإلهية والتوازن الكوني وفي العالم الحثي، ينعكس هذا التصور في النصوص المكتوبة والممارسات الطقسية والتمثيلات البصرية. وقد ركزت الدراسات السابقة حول الفن الحثي بشكل كبير على الصور الإلهية ورمزية الحيوانات وتعبيرات السلطة الملكية، في حين اعتُبرت الزخارف النباتية التي تظهر على الريتا والأختام والأواني والنقوش البارزة عمومًا ثانوية أو زخرفية. تتجاوز هذه الدراسة مثل هذه التفسيرات من خلال الدفع بأن الزخارف النباتية شكلت لغة رمزية متماسكة متجذرة بعمق في الأيديولوجية الدينية الحثية. وبذلك، تهدف الدراسة إلى سد فجوة كبيرة في الأدبيات وإسهام منظور تفسيري جديد في دراسة الأيقونوغرافيا الحثية.

من الناحية المنهجية، تتبنى هذه الدراسة نهجًا نوعيًا ومتعدد التخصصات. ويتألف المجموع الأساسي من القطع الأثرية التصويرية التي تم استخراجها من المراكز الحثية الرئيسية، بما في ذلك ألاكاهويوك، وكولتبي، وقونية كاراهويوك، والبشار هويوك، وكينيك هويوك وإينانديكتي، وماشات هويوك، وكارا أوغلان هويوك، ومجمع بوزغازكالي-يازيليكالي. وتشمل المواد التي تم تحليلها «الريتا»، والأختام وبصمات الأختام، والأواني الخزفية، والأشياء المعدنية، واللواحي الصغيرة، والنقوش البارزة الضخمة. وقد تم جمع البيانات من خلال تقارير الحفريات المنشورة، وكتالوجات المتاحف، والدراسات التفصيلية للقطع الأثرية. وقد استُخدم التحليل الأيقوني لدراسة الخصائص الشكلية للزخارف النباتية — وترتيبها التركيبي، وعلاقتها مع الأشكال والمشاهد المرتبطة بها. بالإضافة إلى ذلك، أُدرجت النصوص الحثية المكتوبة بالكتابة المسمارية مثل القوانين، والمراسيم الملكية، ووصف المهرجانات — كأدلة لغوية، وتم تفسيرها بالاقتران مع المواد البصرية. ويتيح هذا الإطار المنهجي المتكامل تفسيرًا متبادلًا للثقافة المادية والمصادر المكتوبة، مما يعزز موثوقية التحليل وعمقه.

تُظهر نتائج الدراسة أن الزخارف النباتية في الفن التصويري الحثي لم تكن عشوائية ولا زخرفية بحتة، بل كانت مدمجة باستمرار على شكل عنقايد العنب والمشاهد التي تصور تقديم (rhyta) «في سياقات محددة متعلقة بالطقوس والمهرجانات والمعتقدات. تكشف «الريتا

النبيذ كقرايين أن العنب والنبيذ كانا يُنظر إليهما على أنهما مواد مقدسة تُقدّم للآلهة، وليس كمنتجات استهلاكية عادية. وكانت هذه الأشياء تعمل في الوقت نفسه كأدوات طقسية ووسائط رمزية تعبر بصرياً عن تقديس المنتجات الزراعية. وتُفسّر الألواح العمودية لبوابة أبو الهول في ألاكاً كيف تم دمج رمزية النباتات والحيوانات في الطقوس الموسمية المرتبطة TAḪ.ŠUMŠAR يوضح مهرجان AN. هويوك، في سياق مهرجان بالخصوبة والتجديد والتجدد الدوري للطبيعة. وتشير المشاهد المماثلة على مزهرية إينانديكتبي والوعاء المعدني من كينيك هويوك إلى أن هذا السرد الطقوسي لم يقتصر على الفن التذكاري فحسب، بل تم استنساخه أيضاً على أشياء محمولة، مما يشير إلى وجود لغة بصرية مشتركة ومعترف بها على نطاق واسع.

على المستوى الإلهي، تتجلى الرمزية النباتية بأوضح صورة في تمثيل إله يحمل نباتاً في ملاذ يازيليكايا المفتوح. ويوضح هذا التمثال أن النباتات لم تكن مرتبطة بالأنشطة الطقسية البشرية فحسب، بل أدمجت أيضاً في التعبير البصري عن البانتيون الحيثي نفسه. وتؤكد هذه الصور الأهمية اللاهوتية المنسوبة إلى الخصوبة الزراعية والتجديد الطبيعي. علاوة على ذلك، تكشف الأختام وبصمات الأختام التي تحمل زخارف الأشجار والأوراق والزهور أن الأيقونوغرافيا النباتية امتدت إلى المجالات الإدارية والأيدولوجية. كانت هذه الزخارف بمثابة علامات بصرية للنظام والازدهار والشرعية، مما عزز الارتباط الرمزي بين الوفرة الزراعية والنعمة الإلهية والاستقرار الاجتماعي.

في الختام، تثبت هذه الدراسة أن الزخارف النباتية شكلت أحد المكونات الأساسية للنظام المقدس الذي ربط بين الزراعة والممارسات الطقسية والمعتقدات في الثقافة الحيثية. لم تكن النباتات مجرد موارد اقتصادية، بل كانت بمثابة وسطاء رمزيين أقوى بين البشر والطبيعة والآلهة. ومن خلال دمج الأدلة الأثرية والأيقونية واللغوية، تسلط هذه الدراسة الضوء على الدور المركزي للرمزية النباتية في تشكيل المفاهيم الحيثية للتوازن الكوني والمعنى الديني. تقدم هذه النتائج إمكانيات تفسيرية جديدة لدراسة الفن والدين الحيثيين، وتشكل أساساً للبحوث متعددة التخصصات في المستقبل. ويوصى بإجراء مزيد من الدراسات لمقارنة الرمزية النباتية الحيثية مع تلك الموجودة في الثقافات المجاورة، ودمج البيانات الأثرية النباتية من أجل تعميق فهمنا لتصورات الأناضوليين القدماء للطبيعة والمقدس.

الكلمات المفتاحية: الحيثيون، الرمزية النباتية، الطقوس والمعتقدات، الزراعة والخصوبة.

Résumé structuré :

Les plantes constituaient l'un des éléments culturels les plus fondamentaux des premières sociétés agricoles du Proche-Orient ancien, servant non seulement de ressources pour la subsistance et la production économique, mais aussi de vecteurs de significations symboliques, sacrées et idéologiques. À l'époque hittite, l'institutionnalisation de la production agricole sous le contrôle de l'État a conduit à l'émergence d'un système complexe dans lequel les plantes se sont intégrées aux rituels religieux, aux calendriers festifs et aux représentations divines. Malgré cette place centrale, les motifs végétaux de l'art figuratif hittite ont souvent été considérés comme des éléments décoratifs secondaires dans la recherche scientifique, tandis que l'accent a davantage été mis sur le symbolisme animal, l'iconographie divine et l'idéologie royale. Cette étude remédie à ce déséquilibre en examinant les motifs végétaux de l'art figuratif hittite comme des composantes à part entière d'un système symbolique reliant l'agriculture, les pratiques rituelles et les croyances.

L'objectif principal de cette recherche est d'évaluer les motifs végétaux de l'art figuratif hittite non pas simplement comme des éléments ornementaux, mais comme des expressions visuelles chargées de sens, étroitement associées à la fertilité, au renouveau, à la sainteté et à l'ordre cosmique. L'étude cherche à répondre à plusieurs questions de recherche interdépendantes : dans quels contextes et avec quelles significations symboliques les plantes étaient-elles représentées dans l'art figuratif hittite ; comment les motifs végétaux étaient-ils liés aux pratiques rituelles et aux fêtes saisonnières ; et de quelles manières ces motifs contribuaient-ils à la construction visuelle des identités divines et de l'ordre sacré ? La nécessité de cette recherche découle de l'absence d'une étude interdisciplinaire exhaustive plaçant le symbolisme végétal au cœur de l'analyse iconographique hittite, malgré l'abondance de données archéologiques et textuelles pertinentes.

Le cadre conceptuel et théorique de cette étude s'appuie sur des approches issues des études sur le symbolisme, de la théorie du rituel et de l'analyse iconographique. Dans les travaux anthropologiques et archéologiques, les plantes sont largement reconnues comme des symboles de fertilité, de régénération, de continuité et de temps cyclique. Dans les cultures du Proche-Orient ancien, le cycle de vie des plantes et le rythme de la production agricole étaient perçus comme des manifestations de la volonté divine et de l'équilibre cosmique. Dans l'univers hittite, cette perception se reflète dans les textes écrits, les pratiques rituelles et les représentations visuelles. Les travaux antérieurs sur l'art hittite se sont largement concentrés sur l'imagerie divine, le symbolisme animal et les expressions du pouvoir royal, tandis que les motifs végétaux figurant sur les rhyta, les sceaux, les vases et les reliefs monumentaux ont généralement été considérés comme secondaires ou décoratifs. La présente étude va au-delà de ces interprétations en soutenant que les motifs végétaux formaient un langage symbolique cohérent, profondément ancré dans l'idéologie religieuse hittite. Ce faisant,

elle vise à combler une lacune importante dans la littérature et à apporter une nouvelle perspective interprétative à l'étude de l'iconographie hittite.

Sur le plan méthodologique, cette recherche adopte une approche qualitative et interdisciplinaire. Le corpus principal est constitué d'objets figuratifs mis au jour dans les principaux centres hittites, notamment Alacahöyük, Kültepe, Konya Karahöyük, Alişar Höyük, Kınık Höyük, İnandıktepe, Maşat Höyük, Karaoğlan Höyük et le complexe de Boğazkale–Yazılıkaya. Le matériel analysé comprend des rhyta, des sceaux et des empreintes de sceaux, des récipients en céramique, des objets métalliques, des petits objets et des reliefs monumentaux. Les données ont été recueillies à partir de rapports de fouilles publiés, de catalogues de musées et d'études détaillées sur les objets. Une analyse iconographique a été menée afin d'examiner les caractéristiques formelles des motifs végétaux, leur disposition dans la composition et leurs relations avec les figures et scènes associées. De plus, des textes cunéiformes hittites — tels que des lois, des édits royaux et des descriptions de fêtes — ont été intégrés en tant que sources philologiques et interprétés conjointement avec le matériel visuel. Ce cadre méthodologique intégré permet une interprétation réciproque de la culture matérielle et des sources écrites, renforçant ainsi la fiabilité et la profondeur de l'analyse.

Les résultats de l'étude démontrent que les motifs végétaux dans l'art figuratif hittite n'étaient ni aléatoires ni purement décoratifs, mais s'inscrivaient systématiquement dans des contextes spécifiques liés aux rituels, aux fêtes et aux croyances. Les rhyta en forme de grappe de raisin et les scènes représentant des libations de vin révèlent que le raisin et le vin étaient conceptualisés comme des substances sacrées offertes aux dieux, plutôt que comme de simples produits de consommation courante. Ces objets faisaient simultanément office d'instruments rituels et de supports symboliques qui exprimaient visuellement la sanctification des produits agricoles. Les orthostates de la Porte du Sphinx à Alacahöyük, interprétés en lien avec le festival AN. La fête de TAḪ.ŠUMŠAR illustre comment le symbolisme végétal et animal était intégré dans les rites saisonniers associés à la fertilité, au renouveau et à la régénération cyclique de la nature. Des scènes comparables sur le vase d'Inandıktepe et le bol en métal de Kınık Höyük indiquent que ce récit rituel ne se limitait pas à l'art monumental mais était également reproduit sur des objets portatifs, ce qui suggère l'existence d'un langage visuel partagé et largement reconnu.

Au niveau divin, le symbolisme végétal s'exprime le plus clairement dans la représentation d'une divinité tenant une plante dans le sanctuaire en plein air de Yazılıkaya. Cette figure démontre que les plantes n'étaient pas seulement liées à l'activité rituelle humaine, mais qu'elles étaient également intégrées à l'articulation visuelle du panthéon hittite lui-même. Une telle imagerie souligne l'importance théologique attribuée à la fertilité agricole et à la régénération naturelle. De plus, les sceaux et les empreintes de sceaux arborant des motifs d'arbres, de feuilles et de fleurs révèlent que l'iconographie végétale s'étendait aux domaines administratif et idéologique. Ces motifs faisaient office de marqueurs visuels d'ordre, de prospérité et de légitimité, renforçant ainsi l'association symbolique entre l'abondance agricole, la faveur divine et la stabilité sociale.

En conclusion, cette étude démontre que les motifs végétaux constituaient l'un des éléments fondamentaux de l'ordre sacré qui reliait l'agriculture, les pratiques rituelles et les croyances dans la culture hittite. Les plantes n'étaient pas de simples ressources économiques, mais agissaient comme de puissants médiateurs symboliques entre les humains, la nature et le divin. En intégrant des données archéologiques, iconographiques et philologiques, cette recherche met en lumière le rôle central du symbolisme végétal dans la formation des conceptions hittites de l'équilibre cosmique et de la signification religieuse. Ces résultats ouvrent de nouvelles perspectives d'interprétation pour l'étude de l'art et de la religion hittites et jettent les bases de futures recherches interdisciplinaires. Il est recommandé de mener des études complémentaires afin de comparer le symbolisme végétal hittite à celui des cultures voisines et d'intégrer des données archéobotaniques pour approfondir notre compréhension des perceptions anciennes de la nature et du sacré en Anatolie.

Mots-clés : les Hittites, symbolisme végétal, rituels et croyances, agriculture et fertilité.

Resumen estructurado:

Las plantas constituían uno de los elementos culturales más fundamentales en las primeras sociedades agrícolas del Antiguo Oriente Próximo, y no solo servían como recursos para la subsistencia y la producción

económica, sino también como portadoras de significados simbólicos, sagrados e ideológicos. En el periodo hitita, la institucionalización de la producción agrícola bajo control estatal dio lugar a la aparición de un sistema complejo en el que las plantas se integraron en los rituales religiosos, los calendarios festivos y las representaciones divinas. A pesar de esta importancia central, los motivos vegetales en el arte figurativo hitita se han tratado a menudo en la investigación académica como elementos decorativos secundarios, mientras que se ha prestado mayor atención al simbolismo animal, la iconografía divina y la ideología real. Este estudio aborda este desequilibrio al examinar los motivos vegetales en el arte figurativo hitita como componentes integrales de un sistema simbólico que conecta la agricultura, la práctica ritual y las creencias.

El objetivo principal de esta investigación es evaluar los motivos vegetales del arte figurativo hitita no solo como elementos ornamentales, sino como expresiones visuales significativas estrechamente asociadas a la fertilidad, la renovación, la santidad y el orden cósmico. El estudio pretende responder a varias preguntas de investigación interrelacionadas: ¿en qué contextos y con qué significados simbólicos se representaban las plantas en el arte figurativo hitita?; ¿cómo se relacionaban los motivos vegetales con las prácticas rituales y las fiestas estacionales?; y ¿de qué manera contribuían estos motivos a la construcción visual de las identidades divinas y del orden sagrado? La necesidad de esta investigación surge de la falta de un estudio exhaustivo e interdisciplinario que sitúe el simbolismo vegetal en el centro del análisis iconográfico hitita, a pesar de la abundancia de pruebas arqueológicas y textuales relevantes.

El marco conceptual y teórico del estudio se basa en enfoques procedentes de los estudios sobre simbolismo, la teoría ritual y el análisis iconográfico. En los estudios antropológicos y arqueológicos, las plantas se reconocen ampliamente como símbolos de fertilidad, regeneración, continuidad y tiempo cíclico. En las culturas del Antiguo Oriente Próximo, el ciclo de vida de las plantas y el ritmo de la producción agrícola se percibían como manifestaciones de la voluntad divina y del equilibrio cósmico. En el mundo hitita, esta percepción se refleja en los textos escritos, las prácticas rituales y las representaciones visuales. Los estudios anteriores sobre el arte hitita se han centrado en gran medida en la imaginería divina, el simbolismo animal y las expresiones del poder real, mientras que los motivos vegetales que aparecen en rhyta, sellos, vasijas y relieves monumentales se han considerado generalmente como secundarios o decorativos. Este estudio va más allá de tales interpretaciones al defender que los motivos vegetales constituían un lenguaje simbólico coherente profundamente arraigado en la ideología religiosa hitita. Con ello, pretende colmar una importante laguna en la bibliografía y aportar una nueva perspectiva interpretativa al estudio de la iconografía hitita.

Desde el punto de vista metodológico, la investigación adopta un enfoque cualitativo e interdisciplinario. El corpus principal está formado por objetos figurativos recuperados en los principales centros hititas, entre los que se incluyen Alacahöyük, Kültepe, Konya Karahöyük, Alişar Höyük, Kınık Höyük, İnandıktepe, Maşat Höyük, Karaoğlan Höyük y el complejo de Boğazkale–Yazılıkaya. El material analizado incluye rhyta, sellos e impresiones de sellos, vasijas de cerámica, objetos metálicos, pequeños hallazgos y relieves monumentales. Los datos se recopilaron a partir de informes de excavación publicados, catálogos de museos y estudios detallados de los artefactos. Se empleó el análisis iconográfico para examinar las características formales de los motivos vegetales, su ubicación compositiva y sus relaciones con las figuras y escenas asociadas. Además, se incorporaron textos cuneiformes hititas —como leyes, edictos reales y descripciones de festivales— como evidencia filológica y se interpretaron conjuntamente con el material visual. Este marco metodológico integrado permite una interpretación recíproca de la cultura material y las fuentes escritas, lo que mejora la fiabilidad y la profundidad del análisis.

Los resultados del estudio demuestran que los motivos vegetales en el arte figurativo hitita no eran ni aleatorios ni puramente decorativos, sino que se integraban de forma sistemática en contextos específicos relacionados con rituales, festivales y creencias. Los rhyta con forma de racimo de uvas y las escenas que representan libaciones de vino revelan que las uvas y el vino se concebían como sustancias sagradas ofrecidas a los dioses, más que como productos de consumo corriente. Estos objetos funcionaban simultáneamente como instrumentos rituales y como medios simbólicos que articulaban visualmente la santificación de los productos agrícolas. Los ortostatos de la Puerta de la Esfinge en Alacahöyük, interpretados en relación con el AN. La fiesta TAḪ.ŠUMŠAR ilustra cómo el simbolismo vegetal y animal se integraba en los ritos estacionales asociados a la fertilidad, la renovación y la regeneración cíclica de la naturaleza. Escenas comparables en el jarrón de İnandıktepe y en el cuenco metálico de Kınık Höyük indican que esta narrativa ritual no se limitaba al arte monumental, sino que también se reproducía en objetos portátiles, lo que sugiere un lenguaje visual compartido y ampliamente reconocido.

En el ámbito divino, el simbolismo vegetal se expresa con mayor claridad en la representación de una deidad que sostiene una planta en el santuario al aire libre de Yazılıkaya. Esta figura demuestra que las plantas no solo estaban vinculadas a la actividad ritual humana, sino que también se incorporaban a la articulación visual del propio panteón hitita. Dichas imágenes subrayan la importancia teológica atribuida a la fertilidad agrícola y a la regeneración natural. Además, los sellos y las impresiones de sellos con motivos de árboles, hojas y flores revelan que la iconografía vegetal se extendía a los ámbitos administrativo e ideológico. Estos motivos funcionaban como marcadores visuales de orden, prosperidad y legitimidad, reforzando la asociación simbólica entre la abundancia agrícola, el favor divino y la estabilidad social.

En conclusión, este estudio demuestra que los motivos vegetales constituían uno de los componentes fundamentales del orden sagrado que conectaba la agricultura, la práctica ritual y las creencias en la cultura hitita. Las plantas no eran meros recursos económicos, sino que actuaban como poderosos mediadores simbólicos entre los seres humanos, la naturaleza y lo divino. Al integrar pruebas arqueológicas, iconográficas y filológicas, la investigación destaca el papel central del simbolismo vegetal en la configuración de las concepciones hititas del equilibrio cósmico y el significado religioso. Los resultados ofrecen nuevas posibilidades interpretativas para el estudio del arte y la religión hititas y sientan las bases para futuras investigaciones interdisciplinarias. Se recomienda realizar estudios adicionales para comparar el simbolismo vegetal hitita con el de las culturas vecinas e incorporar datos arqueobotánicos con el fin de profundizar en nuestra comprensión de las percepciones de la naturaleza y lo sagrado en la antigua Anatolia.

Palabras clave: los hititas, simbolismo vegetal, ritual y creencias, agricultura y fertilidad.

结构化摘要:

植物是古代近东早期农业社会中最基本的文化元素之一，不仅作为生计和经济生产的资源，还承载着象征性、神圣性和意识形态的意义。在赫梯时期，农业生产在国家控制下的制度化，催生了一个复杂的体系，植物由此融入了宗教仪式、节日历法和神灵形象之中。尽管植物具有如此核心的地位，但在学术研究中，赫梯造型艺术中的植物纹样往往被视为次要的装饰元素，而学者们则更侧重于动物象征、神祇图像学以及王权意识形态。本研究旨在通过将赫梯造型艺术中的植物纹样视为连接农业、仪式实践与信仰的象征体系中不可或缺的组成部分，来纠正这种失衡。

本研究的主要目标是重新审视赫梯造型艺术中的植物纹样，不仅将其视为装饰性特征，更将其视为与丰饶、新生、神圣性及宇宙秩序密切相关的富有深意的视觉表达。本研究旨在回答若干相互关联的研究问题：赫梯造型艺术中植物是在何种语境下、承载着何种象征意义被表现出来的；植物纹样与仪式实践及季节性节日有何关联；以及这些纹样以何种方式促进了神明身份与神圣秩序的视觉建构？尽管相关考古和文献证据丰富，但迄今尚未有将植物象征主义置于赫梯图像学分析核心的综合性跨学科研究，这正是本研究必要性的所在。

本研究的概念与理论框架借鉴了象征主义研究、仪式理论及图像学分析的方法。在人类学和考古学研究中，植物被广泛视为生育、再生、延续及循环时间的象征。在古代近东文化中，植物的生命周期与农业生产的节奏被视为神意的体现和宇宙平衡的体现。在赫梯世界中，这种认知体现在书面文献、仪式实践和视觉表现中。此前关于赫梯艺术的研究主要聚焦于神祇形象、动物象征以及王权的表达，而出现在里塔（rhyta）、印章、器皿和纪念性浮雕上的植物纹样，通常被视为次要或装饰性的。本研究超越了此类解读，论证植物纹样构成了一种连贯的象征语言，深深植根于赫梯的宗教意识形态之中。通过此举，本研究旨在填补文献中的重大空白，并为赫梯图像学研究提供新的解读视角。

在研究方法上，本研究采用定性与跨学科相结合的方法。主要研究材料包括从赫梯主要中心遗址出土的具象文物，这些遗址包括阿拉恰胡尤克、库尔特佩、科尼亚卡拉胡尤克、阿利沙尔胡尤克、基尼克胡尤克、伊南迪克特佩、马沙特胡尤克、卡拉奥格兰胡尤克以及博阿兹卡莱-亚齐利卡亚遗址群。分析材料包括瑞塔（rhyta）、印章及印痕、陶器、金属器物、小件出土文物以及大型浮雕。数据通过已发表的发掘报告、博物馆目录以及详细的文物研究资料收集而来。本研究采用图像学分析方法，考察了植物纹样的形式特征、构图位置及其与相关人物和场景的关系。此外，还将赫梯楔形文字文献——如法律、皇家敕令和节日描述——作为文献学证据纳入研究，并结合视觉材料进

行解读。这种综合的方法论框架使得物质文化与书面资料能够相互印证，从而提高了分析的可靠性和深度。

研究结果表明，赫梯具象艺术中的植物纹样既非随意出现，也非纯粹的装饰，而是始终植根于特定的仪式、节庆及信仰相关语境之中。葡萄串形状的酒杯（rhyta）以及描绘献酒仪式的场景表明，葡萄和葡萄酒被视为献给神明的圣物，而非普通的可消费品。这些器物既作为仪式器具，又作为象征媒介，直观地阐释了农产品的神圣化。阿拉卡霍尤克（Alacahöyük）狮身人面门（Sphinx Gate）的立石，结合AN. TAḪ.ŠUMŠAR节庆生动展现了植物与动物象征如何融入与生育、更新及自然周期性再生相关的季节性仪式之中。伊纳迪克特佩花瓶和基尼克霍尤克出土的金属碗上类似的场景表明，这种仪式叙事不仅限于纪念性艺术，也出现在便携式器物上，这暗示着一种共同且广为认可的视觉语言。

在神圣层面，植物象征主义在亚齐利卡亚露天圣所中那位手持植物的神祇形象中得到了最清晰的体现。这一形象表明，植物不仅与人类的仪式活动相关联，还被融入了赫梯神系本身的视觉表述之中。此类意象突显了农业丰饶与自然再生所承载的神学意义。此外，带有树木、叶片和花卉纹样的印章及印痕表明，植物图腾已延伸至行政和意识形态领域。这些纹样作为秩序、繁荣与合法性的视觉标志，强化了农业丰饶、神明眷顾与社会稳定之间的象征性关联。

综上所述，本研究表明，植物纹样构成了赫梯文化中连接农业、仪式实践与信仰的神圣秩序的基本组成部分之一。植物不仅是经济资源，更作为人类、自然与神灵之间强大的象征性中介。通过整合考古学、图像学和语言学证据，本研究突显了植物象征主义在塑造赫梯人对宇宙平衡与宗教意义的认知方面所发挥的核心作用。这些发现为赫梯艺术与宗教研究提供了新的诠释可能性，并为未来的跨学科研究奠定了基础。建议开展进一步研究，将赫梯的植物象征主义与邻近文化进行比较，并结合考古植物学数据，以加深我们对古代安纳托利亚人对自然与神圣认知的理解。

关键词：赫梯人、植物象征主义、仪式与信仰、农业与丰饶。

Структурированное резюме:

Растения составляли один из наиболее фундаментальных культурных элементов в ранних земледельческих обществах Древнего Ближнего Востока, выступая не только в качестве ресурсов для обеспечения жизнедеятельности и экономического производства, но и в качестве носителей символических, сакральных и идеологических значений. В хеттский период институционализация сельскохозяйственного производства под государственным контролем привела к появлению сложной системы, в которой растения стали неотъемлемой частью религиозных ритуалов, календаря праздников и изображений божеств. Несмотря на эту центральную роль, растительные мотивы в фигуративном искусстве хеттов в научных исследованиях зачастую рассматривались как второстепенные декоративные элементы, в то время как большее внимание уделялось символике животных, иконографии божеств и царской идеологии. Настоящее исследование направлено на устранение этого дисбаланса путем изучения растительных мотивов в фигуративном искусстве хеттов как неотъемлемых компонентов символической системы, связывающей сельское хозяйство, ритуальную практику и верования.

Основная цель данного исследования заключается в том, чтобы рассмотреть растительные мотивы в хеттском изобразительном искусстве не просто как орнаментальные элементы, а как значимые визуальные образы, тесно связанные с плодородием, обновлением, святостью и космическим порядком. Исследование направлено на поиск ответов на ряд взаимосвязанных научных вопросов: в каких контекстах и с какими символическими значениями растения изображались в хеттском изобразительном искусстве; каким образом растительные мотивы были связаны с ритуальными практиками и сезонными праздниками; и каким образом эти мотивы способствовали визуальному конструированию божественных идентичностей и священного порядка? Необходимость данного исследования обусловлена отсутствием всеобъемлющего междисциплинарного исследования, в котором растительная символика занимала бы центральное место в анализе хеттской иконографии, несмотря на обилие соответствующих археологических и текстовых свидетельств.

Концептуальная и теоретическая основа исследования опирается на подходы из области символистики, теории ритуалов и иконографического анализа. В антропологической и археологической науке растения широко признаны как символы плодородия, возрождения, преемственности и циклического времени. В культурах Древнего Ближнего Востока жизненный цикл растений и ритм сельскохозяйственного производства воспринимались как проявления божественной воли и космического равновесия. В хеттском мире это восприятие нашло отражение в письменных текстах, ритуальных практиках и визуальных изображениях. Предыдущие исследования хеттского искусства в основном сосредоточивались на изображениях божеств, символике животных и проявлениях королевской власти, в то время как растительные мотивы, встречающиеся на ритах, печатях, сосудах и монументальных рельефах, обычно рассматривались как второстепенные или декоративные. Настоящее исследование выходит за рамки таких интерпретаций, утверждая, что растительные мотивы составляли целостный символический язык, глубоко укорененный в хеттской религиозной идеологии. Тем самым оно направлено на восполнение значительного пробела в литературе и внесение нового интерпретационного подхода в изучение хеттской иконографии.

С методологической точки зрения в исследовании используется качественный и междисциплинарный подход. Основной корпус состоит из фигуративных артефактов, обнаруженных в крупных хеттских центрах, включая Алахаёюк, Кюльтепе, Конья-Карахёюк, Алишар-Хёюк, Киник-Хёюк, Инандиктепе, Машат-Хёюк, Караоглан-Хёюк и комплекс Богазкале–Язылыккая. Анализируемый материал включает риты, печати и оттиски печатей, керамические сосуды, металлические предметы, мелкие находки и монументальные рельефы. Данные были собраны на основе опубликованных отчетов о раскопках, музейных каталогов и подробных исследований артефактов. Для изучения формальных характеристик растительных мотивов, их композиционного расположения и взаимосвязей с сопутствующими фигурами и сценами был использован иконографический анализ. Кроме того, в качестве филологических свидетельств были включены хеттские клинописные тексты — такие как законы, царские указы и описания праздников — которые интерпретировались в совокупности с визуальным материалом. Такая интегрированная методологическая основа позволяет проводить взаимную интерпретацию материальной культуры и письменных источников, повышая достоверность и глубину анализа.

Результаты исследования показывают, что растительные мотивы в хеттском изобразительном искусстве не были ни случайными, ни чисто декоративными, а последовательно вписывались в конкретные контексты, связанные с ритуалами, праздниками и верованиями. Риты в форме виноградных гроздей и сцены, изображающие возлияния вина, показывают, что виноград и вино воспринимались как священные субстанции, приносимые в жертву богам, а не как обычные продукты потребления. Эти предметы одновременно выполняли функцию ритуальных предметов и символических средств, визуально выражающих освящение сельскохозяйственной продукции. Ортостаты Ворот Сфинкса в Алахаёюке, интерпретируемые в связи с AN. Праздник TAḪ.ŠUMŠAR иллюстрирует, как растительная и животная символика интегрировалась в сезонные обряды, связанные с плодородием, обновлением и циклическим возрождением природы. Сопоставимые сцены на вазе из Инандиктепе и металлической чаше из Киник-Хёюка указывают на то, что этот ритуальный нарратив не ограничивался монументальным искусством, но также воспроизводился на переносных предметах, что свидетельствует о существовании общего и широко признанного визуального языка.

На божественном уровне растительная символика наиболее ярко выражена в изображении божества, держащего растение, в открытом святилище Язылыккая. Эта фигура демонстрирует, что растения были связаны не только с ритуальной деятельностью людей, но и включены в визуальное воплощение самого хеттского пантеона. Такие образы подчеркивают теологическое значение, придаваемое сельскохозяйственному плодородию и естественному возрождению. Кроме того, печати и оттиски печатей с мотивами деревьев, листьев и цветов показывают, что растительная иконография проникла в административную и идеологическую сферы. Эти мотивы служили визуальными символами порядка, процветания и легитимности, укрепляя символическую связь между сельскохозяйственным изобилием, божественной благосклонностью и социальной стабильностью.

В заключение, данное исследование демонстрирует, что растительные мотивы составляли один из фундаментальных компонентов сакрального порядка, связывавшего сельское хозяйство, ритуальную практику и верования в хеттской культуре. Растения были не просто экономическими

ресурсами, но выступали в качестве мощных символических посредников между людьми, природой и божественным. Объединяя археологические, иконографические и филологические данные, исследование подчеркивает центральную роль растительной символики в формировании хеттских представлений о космическом равновесии и религиозном смысле. Полученные результаты открывают новые возможности для интерпретации хеттского искусства и религии и создают основу для будущих междисциплинарных исследований. Рекомендуется провести дальнейшие исследования с целью сравнения хеттской растительной символики с символикой соседних культур, а также включить археоботанические данные для углубления нашего понимания древнеанатолийских представлений о природе и сакральном.

Ключевые слова: хетты, растительная символика, ритуалы и верования, сельское хозяйство и плодородие.

संरचित सारांशः

प्राचीन निकट पूर्व के प्रारंभिक कृषि समाजों में पौधे सबसे मौलिक सांस्कृतिक तत्वों में से एक थे, जो न केवल जीविकोपार्जन और आर्थिक उत्पादन के साधन के रूप में कार्य करते थे, बल्कि प्रतीकात्मक, पवित्र और वैचारिक अर्थों के वाहक के रूप में भी कार्य करते थे। हिती काल में, राज्य नियंत्रण के तहत कृषि उत्पादन के संस्थागतकरण से एक जटिल प्रणाली का उदय हुआ जिसमें पौधे धार्मिक अनुष्ठानों, त्योहारों के कैलेंडर और दैवीय प्रस्तुतियों में समाहित हो गए।

इस केंद्रीयता के बावजूद, विद्वतापूर्ण शोध में हिटीट प्रतिमा कला में वनस्पति संबंधी रूपांकनों को अक्सर गौण सजावटी तत्वों के रूप में माना गया है, जबकि पशु प्रतीकवाद, दैवीय प्रतिमा विज्ञान और शाही विचारधारा पर अधिक जोर दिया गया है। यह अध्ययन कृषि, अनुष्ठानिक प्रथा और विश्वास को जोड़ने वाली एक प्रतीकात्मक प्रणाली के अभिन्न घटक के रूप में हिटीट प्रतिमा कला में वनस्पति संबंधी रूपांकनों की जांच करके इस असंतुलन को दूर करता है।

इस शोध का प्राथमिक उद्देश्य हिटीट आलंकारिक कला में वनस्पति संबंधी रूपांकनों का मूल्यांकन केवल सजावटी विशेषताओं के रूप में नहीं, बल्कि प्रजनन क्षमता, नवीनीकरण, पवित्रता और ब्रह्मांडीय व्यवस्था से निकटता से जुड़े सार्थक दृश्य अभिव्यक्तियों के रूप में करना है। यह अध्ययन कई परस्पर संबंधित शोध प्रश्नों का उत्तर खोजता है: हिटीट मूर्तिकला में पौधों का प्रतिनिधित्व किन संदर्भों में और किस प्रतीकात्मक अर्थ के साथ किया गया था; वनस्पति संबंधी रूपांकनों का अनुष्ठानिक प्रथाओं और मौसमी त्योहारों से कैसा संबंध था; और इन रूपांकनों ने दैवीय पहचानों और पवित्र व्यवस्था के दृश्य निर्माण में किस प्रकार योगदान दिया? इस शोध की आवश्यकता, प्रासंगिक पुरातात्विक और पाठ्य साक्ष्यों की प्रचुरता के बावजूद, एक व्यापक, अंतःविषय अध्ययन की कमी के कारण उत्पन्न होती है, जो हिती प्रतिमा-लेखन विश्लेषण के केंद्र में वनस्पति प्रतीकवाद को रखता हो।

अध्ययन का वैचारिक और सैद्धांतिक ढांचा प्रतीकवाद अध्ययन, अनुष्ठान सिद्धांत और प्रतिमालेख विश्लेषण के दृष्टिकोणों पर आधारित है। मानवशास्त्रीय और पुरातात्विक विद्वता में, पौधों को व्यापक रूप से प्रजनन क्षमता, पुनर्जनन, निरंतरता और चक्रीय समय के प्रतीक के रूप में पहचाना जाता है। प्राचीन निकट पूर्व की संस्कृतियों में, पौधों के जीवन चक्र और कृषि उत्पादन की लय को दैवीय इच्छा और ब्रह्मांडीय संतुलन की अभिव्यक्ति के रूप में देखा जाता था। हिटीट दुनिया के भीतर, यह धारणा लिखित ग्रंथों, अनुष्ठानिक प्रथाओं और दृश्य प्रस्तुतियों में परिलक्षित होती है। हिटीट कला पर पिछले शोध में काफी हद तक दैवीय छवियों, पशु प्रतीकवाद और शाही शक्ति के अभिव्यक्तियों पर ध्यान केंद्रित किया गया है, जबकि रितों, मुहरों, पात्रों और स्मारकीय शिलाचित्रों पर दिखाई देने वाले वनस्पति संबंधी रूपांकनों को आम तौर पर गौण या सजावटी माना गया है। यह अध्ययन यह तर्क देते हुए ऐसी व्याख्याओं से आगे बढ़ता है कि वनस्पति संबंधी रूपाकार एक सुसंगत प्रतीकात्मक भाषा का निर्माण करते थे जो हिटीट धार्मिक विचारधारा में गहराई से निहित थी। ऐसा करते हुए, इसका उद्देश्य साहित्य में एक महत्वपूर्ण अंतराल को भरना और हिटीट प्रतिमा विज्ञान के अध्ययन में एक नया व्याख्यात्मक दृष्टिकोण प्रदान करना है।

पद्धतिगत रूप से, यह शोध एक गुणात्मक और अंतःविषय दृष्टिकोण अपनाता है। प्राथमिक संग्रह में प्रमुख हिती केंद्रों से प्राप्त मूर्त कलाकृतियाँ शामिल हैं, जिनमें अलाकाहॉयुक, कुलतेपे, कोन्या कराहॉयुक, अलीशर होयुक, किनिक होयुक, इन्दिकतेपे, माशात होयुक, कराओगलान होयुक, और बोगाज़केले-याज़ीलिकाया परिसर शामिल हैं। विश्लेषित सामग्री में रिता (पात्र), मुहरें और मुहरों के निशान, मिट्टी के बर्तन, धातु की वस्तुएं, छोटी वस्तुएं, और भव्य शिलाचित्र शामिल हैं। डेटा प्रकाशित उत्खनन रिपोर्टों, संग्रहालय कैटलॉग, और कलाकृतियों के विस्तृत अध्ययनों के माध्यम से एकत्र किया गया था।

वनस्पति संबंधी रूपांकनों की औपचारिक विशेषताओं, उनकी संरचनात्मक स्थिति, और संबंधित आकृतियों तथा दृश्यों के साथ उनके संबंधों की जांच करने के लिए प्रतीकात्मक विश्लेषण का उपयोग किया गया। इसके अतिरिक्त, हिट्टी के कीललिपि ग्रंथों—जैसे कानून, शाही फरमान और त्योहारों के विवरण—को भाषाई साक्ष्य के रूप में शामिल किया गया और दृश्य सामग्री के साथ मिलकर उनकी व्याख्या की गई। यह एकीकृत पद्धतिगत ढांचा भौतिक संस्कृति और लिखित स्रोतों की पारस्परिक व्याख्या की अनुमति देता है, जिससे विश्लेषण की विश्वसनीयता और गहराई बढ़ जाती है।

अध्ययन के परिणाम दर्शाते हैं कि हिट्टीट प्रतिमात्मक कला में वनस्पति संबंधी रूपांकन न तो यादृच्छिक थे और न ही पूरी तरह से सजावटी, बल्कि वे लगातार विशिष्ट अनुष्ठान, त्योहार और विश्वास-संबंधी संदर्भों में निहित थे। अंगूर के गुच्छे के आकार के रय्ता (rhyta) और शराब चढ़ाने के दृश्य यह दर्शाते हैं कि अंगूर और शराब को साधारण उपभोग्य उत्पादों के बजाय देवताओं को चढ़ाए जाने वाले पवित्र पदार्थों के रूप में माना जाता था। ये वस्तुएँ एक साथ अनुष्ठानिक उपकरणों और प्रतीकात्मक माध्यमों के रूप में कार्य करती थीं जो कृषि उत्पादों के पवित्रीकरण को दृश्य रूप में व्यक्त करती थीं। अलाकाहॉयुक में स्फिक्स गेट के ऑर्थोस्टैट, AN. के संबंध में व्याख्या की गई। TAH.ŞUMŞAR त्योहार यह दर्शाता है कि कैसे पौधों और जानवरों के प्रतीकवाद को प्रजनन क्षमता, नवीनीकरण और प्रकृति के चक्रीय पुनर्जनन से जुड़े मौसमी अनुष्ठानों में एकीकृत किया गया था। इन्दिकटेपे फूलदान और किनिक होयुक के धातु के कटोरे पर समान दृश्य यह संकेत देते हैं कि यह अनुष्ठानिक कथा केवल स्मारकीय कला तक ही सीमित नहीं थी, बल्कि इसे पोर्टेबल वस्तुओं पर भी दोहराया गया था, जो एक साझा और व्यापक रूप से मान्यता प्राप्त दृश्य भाषा का सुझाव देती है।

दिव्य स्तर पर, याज़ीलिकाया के खुले-आकाश अभयारण्य में एक देवता के पौधा पकड़े हुए चित्रण में वनस्पति प्रतीकवाद सबसे स्पष्ट रूप से व्यक्त होता है। यह आकृति दर्शाती है कि पौधे न केवल मानवीय अनुष्ठानिक गतिविधियों से जुड़े थे, बल्कि उन्हें स्वयं हिट्टीट देवमंडल की दृश्य अभिव्यक्ति में भी शामिल किया गया था। ऐसी छवियाँ कृषि उपज और प्राकृतिक पुनर्जनन को दी गई धार्मिक महत्व को रेखांकित करती हैं। इसके अलावा, पेड़, पत्ती और फूलों के रूपांकनों वाली मुहरों और मुहरों के निशानों से पता चलता है कि वनस्पति प्रतिमांकन प्रशासनिक और वैचारिक क्षेत्रों तक फैला हुआ था। ये रूपांकन व्यवस्था, समृद्धि और वैधता के दृश्य संकेतक के रूप में कार्य करते थे, जो कृषि की प्रचुरता, दैवीय अनुग्रह और सामाजिक स्थिरता के बीच प्रतीकात्मक संबंध को सुदृढ़ करते थे।

निष्कर्षतः, यह अध्ययन दर्शाता है कि हिती संस्कृति में कृषि, अनुष्ठानिक प्रथाओं और विश्वास को जोड़ने वाले पवित्र क्रम के पौधे मौलिक घटकों में से एक थे। पौधे केवल आर्थिक संसाधन नहीं थे, बल्कि मनुष्यों, प्रकृति और दैवीय के बीच शक्तिशाली प्रतीकात्मक मध्यस्थ के रूप में कार्य करते थे। पुरातात्विक, प्रतिमात्मक और भाषाई साक्ष्यों को एकीकृत करके, यह शोध हिती की ब्रह्मांडीय संतुलन और धार्मिक अर्थ की अवधारणाओं को आकार देने में पौधों के प्रतीकवाद की केंद्रीय भूमिका पर प्रकाश डालता है।

ये निष्कर्ष हिट्टी कला और धर्म के अध्ययन के लिए नई व्याख्यात्मक संभावनाएं प्रदान करते हैं और भविष्य के अंतःविषय अनुसंधान के लिए एक आधार प्रदान करते हैं। प्राचीन एनाटोलिया की प्रकृति और पवित्रता की धारणाओं की हमारी समझ को गहरा करने के लिए, हिट्टी वनस्पति प्रतीकवाद की तुलना पड़ोसी संस्कृतियों से करने और पुरावनस्पतिशास्त्रीय डेटा को शामिल करने के लिए आगे के अध्ययन की अनुशंसा की जाती है।

कीवर्ड: हिट्टी, वनस्पति प्रतीकवाद, अनुष्ठान और विश्वास, कृषि और उर्वरता।

Yapılandırılmış Özet:

Bitkiler, Eski Yakın Doğu'nun erken tarım toplumlarında yalnızca geçim ve ekonomik üretimin temel kaynakları olarak değil, aynı zamanda sembolik, kutsal ve ideolojik anlamlar taşıyan en önemli kültürel unsurlardan biri olarak da işlev görmüştür. Hitit Dönemi'nde tarımsal üretimin devlet denetimi altında kurumsallaşması, bitkilerin dini ritüeller, festival takvimleri ve tanrısal tasvirlerle bütünleştiği karmaşık bir sistemin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte, Hitit tasvirli sanatında yer alan bitkisel motifler araştırmalarda çoğunlukla ikincil düzeyde dekoratif unsurlar olarak değerlendirilmiş; hayvan sembolizmi, tanrısal ikonografi ve kraliyet ideolojisi gibi konulara daha fazla önem verilmiştir. Bu çalışma, söz konusu dengesizliği gidermeyi amaçlamakta ve Hitit tasvirli sanatındaki bitkisel motifleri tarım, ritüel uygulamalar ve inanç sistemi arasındaki ilişkiyi yansıtan bütüncül bir sembolik yapının ayrılmaz parçaları olarak ele almaktadır.

Araştırmanın temel amacı, Hitit tasvirli sanatında görülen bitkisel motifleri yalnızca süsleyici öğeler olarak değil; bereket, yenilenme, kutsallık ve kozmik düzen kavramlarıyla yakından ilişkili anlam yüklü görsel

ifadeler olarak değerlendirmektedir. Bu doğrultuda çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır: Bitkiler Hitit tasvirli sanatında hangi bağlamlarda ve hangi sembolik anlamlarla temsil edilmiştir? Bitkisel motifler ritüel uygulamalar ve mevsimsel festivallerle nasıl ilişkilendirilmiştir? Bu motifler tanrısal kimliklerin ve kutsal düzenin görsel inşasına hangi ölçüde katkıda bulunmuştur? Araştırmanın gerekliliği, arkeolojik ve yazılı kaynakların sunduğu zengin verilere rağmen, bitki sembolizmini Hitit ikonografisinin merkezine yerleştiren kapsamlı ve disiplinlerarası bir çalışmanın bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi sembolizm araştırmaları, ritüel kuramı ve ikonografik analiz yaklaşımlarına dayanmaktadır. Antropolojik ve arkeolojik araştırmalarda bitkiler, yaygın biçimde bereket, yeniden doğuş, süreklilik ve döngüsel zamanın sembolleri olarak kabul edilmektedir. Eski Yakın Doğu kültürlerinde bitkilerin yaşam döngüsü ile tarımsal üretimin ritmi, ilahi iradenin ve kozmik dengenin bir yansıması olarak algılanmıştır. Hitit dünyasında da bu anlayış yazılı metinlerde, ritüel uygulamalarda ve görsel temsillerde açıkça izlenebilmektedir. Hitit sanatı üzerine yapılan önceki çalışmalar büyük ölçüde tanrı tasvirleri, hayvan sembolizmi ve kraliyet gücünün görsel ifadeleri üzerinde yoğunlaşmış; ritonlar, mühürler, kaplar ve anıtsal kabartmalar üzerinde görülen bitkisel motifler ise çoğunlukla ikincil veya dekoratif unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma, söz konusu yaklaşımın ötesine geçerek bitkisel motiflerin Hitit dini ideolojisine derinlemesine nüfuz etmiş bütüncül bir sembolik dil oluşturduğunu ileri sürmektedir. Böylece literatürdeki önemli bir boşluğun doldurulması ve Hitit ikonografisine yeni bir yorum perspektifi kazandırılması hedeflenmektedir.

Yöntemsel açıdan araştırma, nitel ve disiplinlerarası bir yaklaşım benimsemektedir. Çalışmanın temel veri grubunu Alacahöyük, Kültepe, Konya Karahöyük, Alishar Höyük, Kınık Höyük, İnandıktepe, Maşat Höyük, Karaoğlan Höyük ile Boğazkale–Yazılıkaya kompleksi gibi önemli Hitit merkezlerinden ele geçen tasvirli eserler oluşturmaktadır. İncelenen materyaller arasında ritonlar, mühür ve mühür baskıları, seramik kaplar, metal eserler, küçük buluntular ve anıtsal kabartmalar yer almaktadır. Veriler, yayımlanmış kazı raporları, müze katalogları ve ayrıntılı eser incelemeleri aracılığıyla derlenmiştir. Bitkisel motiflerin biçimsel özelliklerini, kompozisyon içindeki konumlarını ve ilişkilendirildikleri figürlerle olan bağlantılarını değerlendirmek amacıyla ikonografik analiz yöntemi uygulanmıştır. Ayrıca Hitit çivi yazılı metinleri; yasalar, kraliyet fermanları ve festival metinleri gibi kaynaklar üzerinden filolojik veriler olarak değerlendirilmiş ve görsel malzemeyle birlikte yorumlanmıştır. Bu bütüncül yöntem, maddi kültür ile yazılı kaynaklar arasında karşılıklı bir okuma yapılmasına olanak tanımış ve analizlerin güvenilirliğini artırmıştır.

Araştırma sonuçları, Hitit tasvirli sanatındaki bitkisel motiflerin rastlantısal ya da yalnızca dekoratif nitelikte olmadığını; aksine belirli ritüel, festival ve inanç bağlamları içerisinde sistemli biçimde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Üzüm salkımı biçimli ritonlar ve şarap sunumunu betimleyen sahneler, üzüm ve şarabın sıradan tüketim ürünleri olarak değil, tanrılara sunulan kutsal unsurlar olarak algılandığını göstermektedir. Bu eserler aynı zamanda tarımsal ürünlerin kutsallaştırılmasını görsel olarak ifade eden sembolik araçlar olarak işlev görmüştür. Alacahöyük Sfenksli Kapı ortostatları, AN.TAḪ.ŞUMŠAR festivali ile ilişkilendirildiğinde, bitki ve hayvan sembolizminin doğanın döngüsel yenilenmesi, bereket ve mevsimsel ritüellerle nasıl bütünleştirildiğini ortaya koymaktadır. İnandıktepe Vazosu ve Kınık Höyük metal kâsesi üzerindeki benzer sahneler ise bu ritüel anlatısının yalnızca anıtsal sanatla sınırlı kalmadığını, taşınabilir eserler üzerinde de tekrarlandığını ve geniş ölçekte paylaşılan bir görsel dil oluşturduğunu göstermektedir.

Tanırsal düzeyde bitkisel sembolizmin en belirgin örneği, Yazılıkaya Açık Hava Kutsal Alanı'nda elinde bitki tutan tanrı tasvirinde görülmektedir. Bu figür, bitkilerin yalnızca insanlara ait ritüel uygulamalarla değil, aynı zamanda Hitit panteonunun görsel temsil sistemiyle de doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir. Söz konusu tasvirler, tarımsal bereket ve doğal yenilenmeye atfedilen teolojik önemi açık biçimde yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra ağaç, yaprak ve çiçek motifleri taşıyan mühür ve mühür baskıları, bitkisel ikonografinin idari ve ideolojik alanlara da yayıldığını ortaya koymaktadır. Bu motifler düzen, refah ve meşruiyetin görsel göstergeleri olarak işlev görmüş; tarımsal bolluk, tanrısal lütuf ve toplumsal istikrar arasındaki sembolik ilişkiyi güçlendirmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, bitkisel motiflerin Hitit kültüründe tarım, ritüel uygulamaları ve inanç sistemi arasında bağ kuran kutsal düzenin temel bileşenlerinden birini oluşturduğunu göstermektedir. Bitkiler yalnızca ekonomik kaynaklar değil; insan, doğa ve tanrısal dünya arasında aracılık eden güçlü sembolik unsurlar olarak işlev görmüştür. Arkeolojik, ikonografik ve filolojik verilerin birlikte değerlendirilmesi sayesinde, bitki sembolizminin Hititlerin kozmik düzen ve dini anlam dünyasını şekillendirmedeki merkezi rolü ortaya konulmuştur. Elde edilen bulgular, Hitit sanatı ve dini üzerine yapılacak araştırmalar için yeni

yorum olanakları sunmakta ve gelecekte gerçekleştirilecek disiplinlerarası çalışmalara sağlam bir temel oluşturmaktadır. Ayrıca Hitit bitki sembolizminin komşu kültürlerle karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve arkeobotanik verilerin değerlendirmeye dâhil edilmesi, Anadolu toplumlarının doğa ve kutsallık algısının daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hititler, Bitkisel Sembolizm, Ritüel ve İnanç, Tarım ve Bereket.

www.turkishstudies.net/turkishstudies**Turkish Studies**

eISSN: 1308-2140

Vegetal Motifs in Hittite Figurative Art: An Iconographic Evaluation

Introduction

Plants played a significant role in the early agricultural societies of the Ancient Near East not only as fundamental elements of subsistence and economic production, but also as cultural agents imbued with sacred, symbolic, and ideological meanings. By the Hittite period in Anatolia, the control of plant production had led to the development of agricultural technologies, giving rise to a multilayered system closely intertwined with social organisation, legal structures, and religious practices (Ceylan, 1988, p. 6; Aslantürk, 2014, p. 38; Deniz, 2015, pp. 242-243). Within the Hittite world, plants thus emerge as both indispensable components of everyday life and symbolic mediators in the relationship established between humans and the gods.

Despite the relative scarcity of direct archaeological evidence, the Hittite agricultural system can be reconstructed in considerable detail through a rich corpus of written sources. Hittite laws, royal edicts, and ritual texts explicitly document the use of agricultural implements such as the plough, sickle, and harrow, as well as the management of arable land and the processes of crop harvesting and storage (İmparati, 1992, pp. 155–157; Taş, 2008, p. 77; Ünal, 2016, p. 720, p. 797). The emphasis placed in the Edict of Telipinu on the provision of ploughs to farmers clearly demonstrates that agricultural production was directly associated with state ideology and social order (Karauguz, 2006, p. 18). At the same time, these sources reveal that agriculture was not conceived merely as an economic activity; rather, sowing and harvesting were embedded within a ritual framework structured around festivals and sacred ceremonies.

This ritual dimension finds tangible expression in Hittite material culture, particularly through iconographic representations. Rhyta, ceramic vessels, seals, metal objects, and small finds recovered from various centres across Anatolia demonstrate that vegetal motifs were employed in a deliberate and systematic manner (Ay, 2005, p. 17; Deniz, 2015, p. 242). Grape-cluster-shaped rhyta and scenes depicting wine libations indicate that grapes and wine were perceived not simply as consumable products, but as sacred offerings presented to the gods (Orhan et al., 2011, p. 71; Öz, 2011, pp. 286–291). In this respect, rhyta should be understood both as functional vessels and as symbolic carriers of religious practice.

Monumental works of art further clarify the central role of vegetal symbolism within Hittite religious ideology. The orthostats of the Sphinx Gate at Alacahöyük, depicting the king and queen making offerings to the Storm God, are interpreted within the context of the AN.TAḪ.ŠUMŠAR festival. These scenes integrate plant, animal, and fertility symbolism into a unified ritual narrative (Emre, 2002, p. 488; Erkut, 1998, pp. 192–194; Ertuğ, 2000, p. 132; Reyhan, 2016, p. 96). Closely associated with the deer cult and the AN.TAḪ.ŠUMŠAR plant, this festival reflects the sacred re-enactment of natural regeneration and the agricultural cycle.

The appearance of similar ritual narratives on the vase depicting a religious celebration from İnandıktepe suggests that such iconographic schemes were not confined to monumental architecture but were shared across different centres within a common religious tradition (Çetin, 2006, p. 194; Reyhan, 2016c, pp. 97–98). Likewise, the life tree, hunting scenes, and vegetal motifs on the metal bowl from Kınık Höyük may be regarded as portable reflections of this comprehensive ritual imagery (Emre & Çınaroğlu, 1993, p. 700; Umurtak, 2006, p. 227).

At the level of the divine pantheon, the representation of vegetal symbolism is most clearly observable at the Yazılıkaya open-air sanctuary. The deity depicted holding a plant in Chamber A—identified as figure no. 40—has been interpreted as a visual embodiment of divine powers associated with agriculture and fertility. The identification of this figure as either ^dHalki or Kumarbi further indicates that plant-related symbolism occupied a complex and multilayered position within the Hittite pantheon (Hoffner, 1974, p. 83; Seeher, 2011, p. 64).

Seals and seal impressions likewise demonstrate the widespread and multifunctional use of vegetal iconography in the Hittite world. The Gündoğmuş seal, the stone seal from Maşat Höyük, and stamp seal impressions from Alacahöyük and Karaoğlan Höyük point to a sophisticated iconographic tradition in which plant motifs were combined with animal figures and cosmic symbols (Öztan, 1997; Özgüç, 1978; Koşay & Akok, 1966; Alp, 1993; Aydın-Katırcıoğlu 2025; Efe 2025; Mamur Yılmaz 2019; Yılmaz-Atila 2021). Beyond their administrative function, these seals should be interpreted as visual instruments symbolising sacred order, fertility, and prosperity.

By bringing together archaeological, iconographic, and philological evidence, this study aims to demonstrate the multifaceted role of plants in the Hittite world, extending from agricultural production to ritual practice, from divine representation to everyday life. In doing so, it seeks to show that vegetal symbolism in Hittite culture was structured not merely as an economic reality, but as a sacred and ideological language through which the relationship between humans, nature, and the divine was articulated within a coherent cultural framework.

Rhyta

Rhyta (Ryton / Rhyton) are defined as specialised vessels designed primarily in the form of horns, animal heads, or animal bodies, produced from clay, metal, or various other materials, and intended for the presentation and pouring of liquids. In addition to their use in everyday drinking practices, such vessels were employed especially in religious ceremonies for the offering of libations to the gods. Owing to their formal diversity and iconographic richness, rhyta should be regarded not merely as functional objects but as material manifestations of ritual practice and belief systems (Saltuk, 1993, p. 154; Ay, 2005, p. 17; Deniz, 2015, p. 242).

Within the context of Anatolian archaeology, the use of rhyta can be traced back to the Early Bronze Age. At Alacahöyük, gold wine jugs and goblets dated to around 3000 BC demonstrate that wine offerings constituted a significant ritual element from an early period. Similarly, ram-headed drinking vessels recovered from Kültepe and dated to approximately 1750 BC indicate that animal symbolism and libation practices were consciously integrated into a coherent iconographic programme (Orhan et al., 2011, p. 71; Öz, 2011, p. 286). In this framework, grape-cluster-shaped rhyta dated to 1960–1830 BC from Kültepe, as well as examples recovered from Konya Karahöyük, clearly reveal that symbols associated with wine were directly translated into the formal design of ritual vessels (Öz, 2011, p. 291; Orhan et al., 2011, p. 71).

The distribution of grape- and wine-themed rhyta across Anatolia is further supported by finds from Alişar Höyük. A grape-cluster-shaped rhyton recovered during the 1932–1935 excavations and dated to 1800–1600 BC demonstrates the continuity of this symbolism in Central Anatolia (Orman, 1955, p. 8). The dense decoration of such vessels with grape berries suggests a direct association with concepts of fertility, abundance, and sanctity.

Another particularly noteworthy example is the silver stag rhyton dated to the fourteenth century BC, currently housed in the Schimmel Collection of the Metropolitan Museum of Art in New York and generally accepted as being of Anatolian origin (Figure 1). Acquired through purchase, this object represents a high-status ritual artefact in terms of both material and iconography (Darga, 1992, p. 39; Collon, 1995, p. 107; Akurgal, 2003, p. 136). On the approximately 4.5 cm-wide frieze encircling the vessel, a scene begins with a palm tree and continues with the depiction of a seated deity on a stool, before whom another deity standing upon a stag performs an act of offering. This composition brings together notions of nature, fertility, and divine protection within a single iconographic framework (Darga, 2013, p. 39; Umurtak, 2006, p. 227).

The deity standing upon the stag is identified with ^DLAMMA, known as the protector god of the countryside and wild animals (Drawing 1). The formal characteristics of the rhyton and the scenes depicted upon it suggest that such vessels were typically dedicated to the deity whose form they embodied and were directly associated with that deity's cultic practices. Moreover, the palm tree motif on the rhyton displays close iconographic parallels with seal impressions found on jar fragments in the Istanbul Archaeological Museums. The image of a deity standing on a stag is also attested on a plaque recovered from Yeni Köy, indicating that this scene constituted a recurring theme within Hittite iconography (Alp, 2002, p. 12).

Excavations at Konya Karahöyük have yielded grape seeds from Level I of the Early Hittite period (c. 1750 BC), demonstrating that rhyton imagery was not purely symbolic but also closely connected to agricultural and economic realities. In the same excavations, a large, hand-made rhyton of pinkish-grey fabric, designed in the form of a grape cluster, was recovered. This vessel consists of a central cluster surrounded by five smaller clusters on each side and appears to have been used as a wall-hung lamp. Such evidence suggests that rhyta were multifunctional objects integrated spatially as well as symbolically into ritual contexts (Alp, 1999, p. 68; Alp, 2011, p. 68).

Two clay grape-cluster rhyta uncovered during the 1929 excavations at Alişar Höyük have likewise been interpreted as vessels intended for offering practices. Covered with grape berries from the base to the rim, these examples illustrate a strong relationship between formal ornamentation and ritual function (von der Osten, 1937, p. 138). The continuity of this tradition into the Old Hittite period is further confirmed by the discovery in 2006 of eight vessels decorated with grape berries at Kültepe Kaniş-Karum. The close stylistic and formal similarities between these vessels and the Alişar examples point to the existence of a regional tradition of ritual vessels (Öz, 2014, p. 33).

Finally, the inclusion of a festival known as EZEN₄ BIBRU, the “rhyton festival”, in lists of Hittite ceremonial celebrations attests to the central importance of libation rituals involving sacred beverages within Hittite religious practice. Taken together, these data demonstrate that rhyta were not merely archaeological artefacts, but concrete indicators of the multilayered relationship between belief systems, agricultural production, and ritual practices in the Hittite world (Reyhan, 2016, p. 95).

Pottery

Kınık Höyük, located in Kınık Village of the Devrekâni district in Kastamonu Province, was accidentally exposed during dam construction works and subsequently investigated through systematic excavations conducted between 1994 and 2006. With its stratigraphy comprising three principal cultural layers, the site provides significant evidence for the material culture of the Hittite period in Central Anatolia (Figure 2). Among the finds recovered from this settlement, the decorative programme of a metal bowl dating to the Hittite period contains iconographic elements of particular relevance to the subject of this study (Çınaroğlu & Çelik, 2006, p. 7; Çınaroğlu & Çelik, 2008, p. 513; Oral, 2026, pp. 3150-3151).

The metal bowl in question is ornamented with three concentric friezes executed in repoussé technique, extending from just below the rim down to the base. At the centre of the composition, a rosette motif placed on the basal boss draws immediate attention; surrounding this rosette are three stylised representations of the sacred tree of life, flanked by griffin figures (Drawing 2). This iconographic arrangement conveys a symbolic narrative in which notions of sanctity, cosmic order, and protective power are articulated together. The middle frieze depicts scenes of two hunters engaged in boar and deer hunting, as well as a combat scene between a lion and a bull. The uppermost frieze presents a hunting scene carried out with the assistance of a domesticated deer. Such scenes are characteristic of the narrative tradition in Hittite art, reflecting the complex relationships between nature, power, and human agency (Emre & Çınaroğlu, 1993, p. 700; Emre, 2002, p. 492; Umurtak, 2006, p. 227; Collins, 2015, p. 96).

The depiction of the sacred tree of life on the Kınık vessel is particularly noteworthy in relation to the present study. Comparable examples can be observed on seals dated to the Assyrian Trade Colonies period from Acemhöyük, where floral and vegetal motifs appear in similar iconographic contexts. This correspondence demonstrates that vegetal symbolism functioned not merely as a decorative element, but as a visual language imbued with religious and ideological meaning (Emre & Çınaroğlu, 1993, p. 700).

Moreover, the hunting scenes and animal style represented on the Kınık vessel exhibit striking parallels with the hunting reliefs from Alacahöyük. This similarity suggests that certain iconographic schemes and narrative conventions in Hittite art were produced within the framework of shared workshops or a common artistic tradition. It is also plausible to associate these hunting scenes with sacred hunting rituals performed during the KI.LAM festival, known to have occupied an important place in the Hittite ceremonial calendar (Aslantürk, 2024, pp. 379-380) (Drawing 2). In this respect, the Kınık vessel should be regarded not merely as an aesthetically refined object, but as a visual reflection of Hittite religious ceremonies and ritual practice.

Fragments belonging to a medium-sized storage jar, acquired by purchase and registered under inventory number 13078 in the Istanbul Archaeological Museums, are of particular importance for the study of Hittite pottery and iconography due to the presence of cylinder seal impressions on their surfaces (Figure 3). Delivered to the museum collection in four fragments, this vessel is distinguished by both its technical features and its decorative programme (Uzunoğlu, 2011, pp. 179–180). The jar has a rim diameter of approximately 67 cm and is made of brick-red fabric with coarse sand and chaff inclusions; its surface is covered with a beige slip (Drawing 3). Characterised by a thick, outward-leaning rim, a short body, rounded shoulders, and four handles, this large storage vessel bears a cylinder seal impression measuring approximately 3 cm in height and 6.5 cm in width on its upper section (Uzunoğlu, 2011, p. 180).

The seal impression is divided into two scenes by a centrally positioned palm tree composition framed by vegetal motifs. In the left scene, a standing king pours liquid from a spouted vessel onto the ground in front of the Storm God, performing a libation. In the right scene, a smaller figure kneels on the ground in an attitude of worship before a standing deity (Drawing 3). Behind the Storm God appears a stylised palm tree composed of five circular, disc-like segments diminishing in size upwards, accompanied by four opposing leaves that similarly decrease in scale. This schematic arrangement emphasises the symbolic association of the palm tree with sanctity and fertility. The closest parallel to this palm tree depiction is found on a silver rhyton dated to the fifteenth–fourteenth centuries BC from the Schimmel Collection in New York (Uzunoğlu, 2011, pp. 184–185).

At the right and left extremities of the cylinder seal impression on the storage jar, flowering branches complete the vegetal decorative repertoire. These motifs consist of a small conical stem with three short lateral branches ending in three-petalled flowers, culminating in an upper floral element likewise composed of three petals. Comparable vegetal motifs appear on the orthostat reliefs

flanking the entrance of the Sphinx Gate at Alacahöyük and on the silver rhyton from the Schimmel Collection. Stylistic and iconographic parallels among these works suggest that this decorative tradition may be dated to approximately the fifteenth–fourteenth centuries BC (Uzunoğlu, 2011, pp. 191–192).

The role of storage vessels in Hittite religious and economic life is further supported by finds from the Old Hittite temple complex at İnandıktepe. In Rooms 2 and 3 of the temple, large jars of varying sizes, lacking handles and any form of inscription or marking, were uncovered. Similar examples have been identified in the Great Temple I at Boğazkale, as well as at Alacahöyük, Eskiyaşar, Maşathöyük, and in Level 10 T at Alişar. These findings indicate that large storage jars were widely used for the storage of provisions within both temple economies and ritual contexts (Özgüç, 1988, pp. 14–15).

Another significant example of vegetal symbolism on pottery is provided by a jar or bowl fragment registered under inventory number M.39 from Alacahöyük. This piece depicts a king or deity standing upon a panther and holding a branch or vegetal element in his hand. Although the upper portion of the figure above the neck is missing, the relief-impressed ceramic fragment, measuring 16.4 cm in width and 19 cm in height, is made of red fabric with a burnished surface (Koşay & Akok, 1966, p. 48). This representation may be regarded as a characteristic example of Hittite iconography in which animal symbolism and vegetal elements are combined to express concepts of power, fertility, and sanctity within a unified visual language.

Orthostats

The relief scenes carved on the orthostats flanking both sides of the Sphinx Gate at Alacahöyük are associated with the AN.TAḪ.ŠUMŠAR Festival, which occupied a prominent position within the Hittite religious calendar. These scenes depict a ritual in which the king and queen present offerings to the bull of the Storm God, who stands upon a raised platform. The composition is clearly linked to a ceremonial procession and the practice of sacred offering, and represents one of the early visual examples emphasising the public and symbolic dimensions of festival rituals. Accordingly, these orthostats have been interpreted in the scholarly literature within the context of cultic celebration and royal participation in religious ceremonies (Emre, 2002, p. 488; Erkut, 1998, p. 192; Ertuğ, 2000, p. 132; Ökse, 2015, p. 82; Reyhan, 2016, p. 96).

Within the framework of the AN.TAḪ.ŠUMŠAR Festival, the deer emerges as a distinctly sacred and cultic animal. The offering of a libation for a deer on Mount Pişkurunuwa on the 32nd and 34th days of the festival explicitly demonstrates the ritual significance attributed to this animal. It is also known that deer were kept specifically in the city of Arinna for use during the celebrations. Arinna occupied a central place within the Hittite sacred landscape and played a decisive role in the progression of festival rites. Textual sources indicate that during the 8th and 9th days of the AN.TAḪ.ŠUMŠAR Festival, the Hittite king spent the night in Arinna while participating in the ceremonies, whereas the queen continued the celebrations at the palace in Boğazkale (Erkut, 1998, p. 193).

The orthostat reliefs located in the city of Arinna are thought to be directly related both to the AN.TAḪ.ŠUMŠAR Festival and to the AN.TAḪ.ŠUMŠAR plant, from which the festival derives its name (Drawing 4). The deer scenes depicted on these reliefs are therefore evaluated within the context of festival cult practice. In particular, it has been proposed that the plant grazed upon by one deer and approached for consumption by another represents the AN.TAḪ.ŠUMŠAR plant. This interpretation provides important iconographic evidence emphasising the association of the plant with fertility, renewal, and springtime rituals (Ertuğ, 2000, p. 132; Erkut, 1998, p. 194). In a similar vein, M. N. van Loon and S. Erkut have suggested that the poorly preserved object held by the seated goddess on the right side of the Alacahöyük orthostats—now largely eroded—should likewise be identified as the AN.TAḪ.ŠUMŠAR plant (Erkut, 1998, p. 194 ff.).

Almost exact parallels to the scenes depicted on the Alacahöyük orthostats are also observed on the well-known vase from İnandıktepe, which portrays a religious celebration. The presence of shared figural elements in both examples—such as musicians playing instruments, acrobatic performances, and the presentation of liquid offerings to the gods—strongly suggests that these scenes belong to the same ritual tradition. These iconographic correspondences provide compelling support for the interpretation that the representations reflect celebrations of the AN.TAḪ.ŠUMŠAR / spring festival, symbolising the onset of abundance and fertility (Reyhan, 2016, pp. 97–98).

Rock Reliefs

The most comprehensive and systematic information concerning the Hittite pantheon is derived from the procession of deities depicted at the Yazılıkaya Open-Air Sanctuary, located near the Hittite capital of Hattuša. This sacred complex represents one of the most important cult centres of the Hittite state religion, visually articulating the hierarchical order of the gods, their iconographic attributes, and their symbolic qualities within a coherent programme. Within the principal scene of Chamber A at Yazılıkaya, the deity designated as figure no. 40 occupies a position of particular significance due to both its placement and the symbols it bears.

This deity is depicted according to a canonical Hittite divine iconography, characterised by a tall, pointed headdress, a short kilt, an open-fronted cloak, and a rough beard. The presence of a dagger attached to the back of the belt suggests that the figure possessed a martial or protective aspect. With a figure height of approximately 1.37 m and a base height of 2.18 m, the god is clearly represented holding a plant in his left hand. This detail indicates that the figure is defined not solely by anthropomorphic features, but also by the symbolic object it carries, which contributes directly to its identification and meaning (Seeher, 2002, p. 444; Seeher, 2011, p. 64).

Scholarly opinion regarding the identity of this deity has varied. E. Laroche identified the figure as ^dHalki, a god associated with grain and fertility, whereas J. Seeher, taking into account iconographic and spatial considerations, proposed that the figure may represent Kumarbi. These differing interpretations are significant insofar as they demonstrate that Hittite divine imagery can be polysemous and open to multiple readings (Hoffner, 1974, p. 83; Seeher, 2011, p. 64). In this context, the figure no. 40 in Chamber A of Yazılıkaya constitutes a key example for understanding how vegetal symbolism, fertility, and cosmic order were represented at the divine level within the Hittite belief system. The figure's position within the divine procession and the plant held in its hand may thus be interpreted as a visual expression of the relationship between nature and divine power in the Hittite pantheon.

Seals and Seal Impressions

The Gündoğmuş Seal entered the collection of the Museum of Anatolian Civilisations through purchase in 1962. According to statements provided by the sellers, the object was found in Gündoğmuş Village in the Şabanözü district of Çankırı Province and is registered under inventory number 13849. The seal is hammer-headed in form and features four distinct scenes on its base. It measures 3.6 cm in height, with a head length of 1 cm and a base diameter of 2.3 × 2.1 cm (Öztan, 1997, p. 79). Its form and decorative programme indicate that the seal functioned not only as an administrative tool but also as a medium of symbolic and ideological expression.

On the “b” face of the seal, a tree motif depicted with a vertical trunk rising upwards and branching into three limbs is prominently featured. The two main branches extend to the right and left, terminating in three-petalled flowers, while the spaces beneath the branches are filled with rosettes and additional three-petalled floral motifs. This arrangement suggests that vegetal symbolism occupies the compositional centre and that themes of fertility and abundance were deliberately emphasised (Öztan, 1997, p. 81). On the “e” face, a deity is depicted in both standing and seated postures, holding a three-petalled plant in its hand. N. Özgüç has associated this figure

with the Storm God, who is often represented standing upon mountains and holding a plant, and has further noted the iconographic similarity between this image and the plant-holding deity numbered 40 at Yazılıkaya (Öztan, 1997, p. 84).

It is currently known that a total of eleven hammer-headed seals with jar-shaped bases exist, including examples recovered from excavations at Boğazkale Lower City and Bitik. Considering the stylistic characteristics of these parallels, the Gündoğmuş Seal may be dated to the Old Hittite Period (Öztan, 1997, p. 85). This dating is significant for demonstrating the early incorporation of vegetal motifs into Hittite iconography.

A further noteworthy example is the disc-shaped stone seal recovered from Room 11 of the palace structure in Level III at Maşat Höyük (Özgüç, 1978, p. 7; Özgüç, 1982, p. 46). Measuring 0.8 cm in height and 2.2 cm in diameter, the seal is concave, disc-like, perforated at the centre, and decorated on both faces. One face depicts an antelope surrounded by plants and various signs, while the opposite face shows a griffin with a serpent-headed tail consuming a plant. These scenes combine natural, animal, and vegetal elements within a mythological narrative. The seal is currently housed in the Museum of Anatolian Civilisations (Özgüç, 1982, pp. 45–46; Özgüç, 1978, p. 117).

Stamp seal impressions bearing vegetal motifs are also attested on pottery fragments from Alacahöyük. The handle fragments registered under inventory numbers Al. f. 190 and Al. f. 225 feature impressions thought to represent ear-of-grain motifs (Koşay & Akok, 1966, p. 46). Similarly, a handle fragment registered as Al. C. 308 bears two stamp impressions in the form of veined leaves, measuring 2.1 cm in length and 0.95 cm in width (Koşay, 1951, p. 100). These examples demonstrate that vegetal symbolism was widely applied even on vessels intended for everyday use.

Another important find comes from Karaöğlan Höyük, where a sealed vessel fragment dated to the Hittite period and registered under inventory number 7642 in the Museum of Anatolian Civilisations (K. O. 38–314) displays a rich vegetal iconography. Measuring 4.4 cm in length and 1.7 cm in thickness, the stamp seal impression on this fragment measures 2.1 × 1.9 cm. The seal face depicts a sun disc within a crescent, accompanied by six vegetal motifs, some with single-sided branches and others with branches on both sides (Özgüç, 1987, p. 22).

Finally, excavations conducted in 1991 at Konya Karahöyük yielded well-preserved stamp seal impressions on vessel reliefs recovered from refuse pits adjacent to a structure identified as a “Temple”. One impression takes the form of a triple clover leaf (Alp, 1992, p. 313; Alp, 1993, pp. 301–302). Another impression, recovered from Refuse Pit No. 1, features a base shaped as a five-lobed clover leaf; one lobe bears an eagle head, another is decorated with a band composed of three loops, while the remaining two poorly preserved lobes are thought to have contained animal figures (Alp, 1993, p. 302). These finds point to the existence of a complex iconographic tradition in which vegetal forms were combined with animal symbolism to convey multilayered meanings within Hittite visual culture.

Metal Objects

With the control of plant production, humankind developed a variety of tools and implements intended to facilitate agricultural activities, which gradually became indispensable elements of daily life. Agricultural implements such as the plough, sickle, harrow, scythe, and pitchfork emerged as technological innovations associated with the transition to sedentary life and the onset of systematic agricultural production (Ceylan, 1988, p. 6). These tools not only increased productive capacity, but also played a decisive role in shaping social division of labour, the organisation of work, and the broader economic structure.

In the Hittite context, direct archaeological evidence for agricultural production techniques remains limited. There is no concrete archaeological proof indicating whether fields were sown by hand or with the use of a plough. By contrast, in Mesopotamian and Egyptian civilisations, all stages

of agricultural activity are depicted in detail through wall paintings and reliefs. In the Hittite world, this visual deficiency is largely compensated by written sources. Tablets from the Yozgat region, for instance, record the following statement concerning Telipinu, the son of the Storm God: “My son is capable. He ploughs, sows, irrigates, and cultivates grain.” This passage demonstrates that agricultural production was closely associated with the divine order and perceived as a systematic and regulated activity (Karağuz, 2006, p. 18).

Similarly, the tablet KUB XXXI 57 I includes the statement: “The governor of the city of Kaštama provides barley and wheat seed from the palace. They sow, they reap, and they place it in the granary.” This passage clearly indicates that agricultural production was organised by central authority and that the processes of sowing and harvesting were conducted within a defined administrative framework. In this context, the edict of King Telipinu contains the explicit declaration: “I, the king, made them true farmers. I took the weapons from their shoulders (Karağuz, 2006, p. 18). I gave them ploughs.” These statements provide unequivocal philological evidence that Hittite farmers made use of the plough. Thus, despite the absence of direct archaeological proof, written sources firmly establish the plough as a fundamental agricultural implement in Hittite farming practices (Alp, 1993, p. 302).

Practices related to crop maturation and harvesting are known from the Kültepe tablets onwards. The Hittites celebrated harvest-time festivals whose traces persist in Anatolia to the present day. Written records indicate that harvesting activities extended over a period of nearly three months. The harvested crops were presumably bundled into sheaves and transported from the fields to the threshing floors by wagons drawn by cattle; following the completion of threshing, the produce was transferred to granaries. Even the wages to be paid to agricultural labourers during this process were regulated in detail. Article 158 of the Hittite Laws stipulates the remuneration for agricultural labour as follows: “If a man is hired for wages to bind the sheaves of grain, load them onto transport wagons, store them in the straw house (granary), and clean the threshing floor, he shall be given 30 PA of wheat for three months; if a woman is hired for harvesting work, she shall be given 12 PA of wheat for two months.” (İmparati, 1992, p. 141) This regulation is particularly significant in that it demonstrates the differentiation of labour duration and remuneration according to gender within agricultural production (Ünar, 2018, pp. 101-102).

Although written sources do not explicitly specify which tools were used to bind the sheaves, it is known that metal agricultural implements such as the sickle (^{URUDU}*kullupi*-) and the pitchfork (^{URUDU}*KIN*) were employed (Ünal, 2016, p. 797; Karağuz, 2006, p. 20). In addition to provisions governing the use of agricultural land, Hittite laws also include clauses concerning the purchase and rental of land, as well as the leasing of draft animals and agricultural tools. For example, the monthly rental fee for a plough ox was set at one shekel of silver, highlighting the economic dimension of agricultural production (Taş, 2008, p. 77). The detailed sanctions concerning the plough set out in §§166 and 178 of the Hittite Laws further underscore the central role of this implement in agricultural practice (İmparati, 1992, pp. 155–157; p. 165). Festival texts recovered from Boğazkale mention celebrations such as EZEN ŠU.KIN.DÚ (“sickle festival” or “sickle-swinging festival”) and EZEN *hahrannaš* / *hahratar* / *haharattar* (“harrow festival” or “harvest festival”), demonstrating that agricultural tools occupied an important place not only in production processes but also in ritual and ceremonial practice within the Hittite world (Ünal, 2016, pp. 720/797).

Archaeological finds provide material support for these philological data. A bronze sickle recovered from the Boğazkale excavations and dated to the Hittite Imperial period measures 21.4 cm in length, 2.5 cm in width, and 0.4 cm in thickness. Flat, curved, and tapering towards the tip, this sickle was designed as a functional agricultural implement with a sharp cutting edge (Toker, 2002, p. 565). Sickle finds from Alacahöyük dated to the Neo-Hittite period (inventory numbers Alp 58, Al.m. 2, and Al.h. 233), together with examples from Boyalı Höyük, Kaman Kalehöyük, and

Ortaköy, demonstrate typological continuity in Hittite agricultural tools (Koşay, 1941; Koşay & Akok, 1973; Sipahi, 2004; p. 13). Particularly striking is a bronze sickle bearing the inscription “Great King”, recovered from a religious building at Şapinuva, which vividly illustrates the close connection between agricultural production, royal ideology, and the sacred order in Hittite society (Süel & Süel, 2006; p. 2011).

Figurines

The object registered under inventory number Al. M. 83, recovered from the Middle Hittite level at Alacahöyük and dated to the Old Hittite period, represents a figurine depicted in a kneeling posture with hands raised in an attitude of prayer. Carved from bone, the surface of the figurine is clad with a layer of precious wood, a deliberate choice of material that clearly points to the ritual context and symbolic value of the object. The six-petalled flower motif represented on the figurine constitutes one of the vegetal symbols frequently encountered in Hittite iconography and is commonly associated with concepts of fertility, renewal, and sanctity (Koşay & Akok, 1966, p. 26).

Such kneeling prayer figurines are generally interpreted as material representations of individual or collective acts of worship within Hittite religious practice. The vegetal ornamentation adorning these figures further indicates that the relationship established with the divine was conceptually intertwined with notions of nature, fertility, and regeneration. In this sense, vegetal motifs function not merely as decorative elements, but as symbolic devices reinforcing the sacred character of ritual communication.

The Al. M. 83 figurine is particularly significant in that both its material composition and its decorative programme reflect a high degree of symbolic articulation. The combination of organic materials with a clearly defined vegetal motif underscores the importance attributed to ritual objects in the Old Hittite period and demonstrates the capacity of small-scale artefacts to convey complex religious meanings. As such, this figurine constitutes an important example illustrating how vegetal symbolism permeated not only monumental art and ceremonial vessels, but also personal and devotional objects within Hittite cult practice.

Conclusion

This study has examined the multilayered relationships between vegetal symbolism, agricultural production, ritual practices, and iconographic expression in the Hittite world through a holistic approach grounded in written sources, archaeological evidence, and visual representations. Rhyta, seals, ceramics, metal vessels, small finds, and agricultural implements recovered from various centres across Anatolia clearly demonstrate that plants in Hittite society functioned not merely as economic resources, but also as elements imbued with sacred, symbolic, and ideological significance.

The analysis of rhyta and drinking vessels reveals that grape and wine symbolism occupied a central position within the Hittite ritual sphere. Grape-cluster-shaped rhyta recovered from sites such as Alacahöyük, Kültepe, Konya Karahöyük, and Alişar Höyük indicate that wine was perceived not simply as a consumable beverage, but as a sacred substance offered to the gods. In particular, the palm tree motif, libation scenes, and nature-related divine figures such as ^DLAMMA depicted on the silver stag rhyton demonstrate that the plant–animal–deity triad was deliberately constructed within Hittite iconography. In this context, rhyta should be regarded as material carriers of Hittite religious practice, combining ritual function with complex iconographic programmes.

The metal bowl recovered from Kınık Höyük, with its concentric friezes, hunting scenes, and representations of the tree of life, illustrates that concepts of nature, fertility, and cosmic order were treated as an integrated whole in Hittite art. The fact that these hunting scenes reflect not merely everyday activities but sacred hunts and festival rituals—and that they display close parallels with the orthostats of Alacahöyük and the İnandıktepe vase—points to the existence of a shared religious

narrative tradition. This suggests that Hittite art was produced through common iconographic schemes and artistic traditions circulating between regional centres.

The orthostats of the Sphinx Gate at Alacahöyük and scenes associated with the AN.TAḪ.ŠUMŠAR festival further clarify the place of vegetal symbolism within the Hittite religious calendar. When considered together with the deer cult, the AN.TAḪ.ŠUMŠAR plant, and springtime rituals, these representations demonstrate that the regeneration of nature, the continuity of fertility, and the maintenance of divine order were reinforced through visual narratives. Rituals performed at sacred locations such as the city of Arinna and Mount Piškurunuwa show that plant and animal symbols acquired meaning not only iconographically, but also through spatial and ceremonial contexts.

The procession of deities at the Yazılıkaya Open-Air Sanctuary, particularly the figure of deity no. 40 holding a plant, reveals that vegetal symbolism was directly associated with divine identities. Interpreted as either ^dHalki or Kumarbi, this figure underscores the importance of deities linked to agriculture, fertility, and cosmic order within the Hittite pantheon. Here, the plant emerges as a symbol representing not only the human–nature relationship, but also the sacred triad connecting gods, humans, and the natural world.

Seals and seal impressions constitute one of the most widespread and versatile categories through which vegetal iconography was employed in the Hittite world. The three-branched tree, three-petalled flowers, and plant-holding deity on the Gündoğmuş Seal; the plant-consuming griffin on the Maşat Höyük stone seal; and the stamp seal impressions from Alacahöyük, Karaoğlan Höyük, and Konya Karahöyük collectively demonstrate that vegetal forms were frequently combined with animal figures and cosmic symbols. Beyond their administrative and economic functions, these seals produced visual messages symbolising sacred order, fertility, and prosperity.

The evaluation of agricultural implements and written sources indicates that Hittite agricultural production was systematic, legally regulated, and closely intertwined with ritual practice. Detailed provisions in the Hittite laws concerning ploughs, oxen, land use, and labour; textual references to sickle, harrow, and harvest festivals; and sickle finds from Boğazkale, Alacahöyük, Ortaköy, Kaman Kalehöyük, and Boyalı Höyük collectively demonstrate that agriculture formed both an economic foundation and an ideological pillar of Hittite society. The bronze sickle bearing the inscription “Great King” is particularly striking in illustrating the direct association between agricultural production and royal ideology.

Small finds provide crucial evidence completing this holistic picture. The kneeling bone figurine from Alacahöyük bearing a six-petalled flower motif demonstrates that vegetal symbolism was also employed within the context of individual devotion and personal religiosity. Such objects reveal that Hittite religious practice was not confined to monumental architecture and large-scale ceremonies, but was also deeply embedded in everyday life and private ritual activity.

In conclusion, this study demonstrates that plants in the Hittite world fulfilled a multifaceted role as economic products, ritual elements, iconographic symbols, and ideological instruments. The integrated evaluation of evidence from agriculture, ritual, art, and law shows that the Hittite relationship with nature was shaped not solely by concerns of production, but by a sacred and cosmic order. Within this framework, vegetal symbolism emerges as one of the most powerful means—both materially and conceptually—through which this order was articulated, positioning it as a fundamental structural component of Hittite culture.

www.turkishstudies.net/turkishstudies**Turkish Studies**

eISSN: 1308-2140

**ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY**

Hitit Tasvirli Sanatında Bitkisel Motifler: İkonografik Bir Değerlendirme

Giriş

Bitkiler, Eski Yakın Doğu'nun erken tarım toplumlarında yalnızca geçim ve ekonomik üretimin temel unsurları olarak değil, aynı zamanda kutsal, simgesel ve ideolojik anlamlarla yüklü kültürel öğeler olarak da önemli bir rol oynamıştır. Anadolu'da Hitit Dönemi'ne gelindiğinde, bitkisel üretimin denetim altına alınması tarımsal teknolojilerin gelişmesine zemin hazırlamış ve toplumsal örgütlenme, hukuki yapılar ile dinî uygulamalarla yakından ilişkili çok katmanlı bir sistemin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Ceylan, 1988, s. 6; Aslantürk, 2014, s. 38; Deniz, 2015, ss. 242-243). Bu çerçevede bitkiler, Hitit dünyasında hem gündelik yaşamın vazgeçilmez unsurları hem de insanlar ile tanrılar arasında kurulan ilişkinin simgesel araçları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğrudan arkeolojik verilerin görece sınırlı olmasına rağmen, Hitit tarım sistemi zengin yazılı kaynaklar sayesinde önemli ölçüde yeniden kurgulanabilmektedir. Hitit kanunları, kraliyet fermanları ve ritüel metinleri; saban, orak ve tırmık gibi tarımsal aletlerin kullanımını, ekilebilir arazilerin yönetimini ve ürünlerin hasadı ile depolanmasına ilişkin süreçleri açık biçimde belgelemektedir (İmparati, 1992, ss. 155–157; Taş, 2008, s. 77; Ünal, 2016, ss. 720, 797). Telipinu Fermanı'nda çiftçilere saban sağlanmasına yapılan vurgu, tarımsal üretimin devlet ideolojisi ve toplumsal düzenle doğrudan ilişkilendirildiğini açıkça göstermektedir (Karauguz, 2006, s. 18). Aynı zamanda bu kaynaklar, tarımın yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak görülmediğini; aksine ekim ve hasadın, bayramlar ve kutsal törenler etrafında şekillenen ritüel bir çerçeve içine yerleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Bu ritüel boyut, özellikle ikonografik tasvirler aracılığıyla Hitit maddi kültüründe somut biçimde yansıtılmıştır. Anadolu'nun çeşitli merkezlerinden ele geçen ritonlar, seramik kaplar, mühürler, metal eserler ve küçük buluntular, bitkisel motiflerin bilinçli ve sistematik bir şekilde kullanıldığını göstermektedir (Ay, 2005, s. 17; Deniz, 2015, s. 242). Üzüm salkımı biçimli ritonlar ile şarap sunularını betimleyen sahneler, üzüm ve şarabın yalnızca tüketilen ürünler olarak değil, tanrılara sunulan kutsal adaklar olarak algılandığını göstermektedir (Orhan vd., 2011, s. 71; Öz, 2011, ss. 286–291). Bu bakımdan ritonlar, hem işlevsel kaplar hem de dinî uygulamaların simgesel taşıyıcıları olarak değerlendirilmelidir.

Anıtsal sanat eserleri, bitkisel sembolizmin Hitit dinî ideolojisindeki merkezi rolünü daha açık biçimde ortaya koymaktadır. Alacahöyük Sfenksli Kapı ortostatlarında kral ve kraliçenin Fırtına Tanrısı'na sunu yaptıkları sahneler, AN.TAḪ.ŞUMŠAR bayramı bağlamında yorumlanmaktadır. Bu sahneler, bitki, hayvan ve bereket sembolizmini bütüncül bir ritüel anlatısı içerisinde bir araya getirmektedir (Emre, 2002, s. 488; Erkut, 1998, ss. 192–194; Ertuğ, 2000, s. 132; Reyhan, 2016, s. 96). Geyik kültü ve AN.TAḪ.ŞUMŠAR bitkisiyle yakından ilişkili olan bu bayram, doğanın yeniden canlanışının ve tarımsal döngünün kutsal bir yeniden icrasını yansıtmaktadır.

İnandiktepe'de ele geçen dinî bir kutlamayı betimleyen vazo üzerindeki benzer ritüel anlatılar, bu ikonografik düzenlemelerin yalnızca anıtsal mimariye özgü olmadığını, aynı zamanda

ortak bir dinî gelenek çerçevesinde farklı merkezlerde de benimsendiğini göstermektedir (Çetin, 2006, s. 194; Reyhan, 2016c, ss. 97–98). Benzer şekilde, Kınık Höyük'ten ele geçen metal kâse üzerindeki hayat ağacı, av sahneleri ve bitkisel motifler de bu kapsamlı ritüel ikonografinin taşınabilir yansımaları olarak değerlendirilebilir (Emre ve Çınaroğlu, 1993, s. 700; Umurtak, 2006, s. 227).

Tanrılar panteonu düzeyinde ise bitkisel sembolizmin temsili en açık biçimde Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı'nda görülmektedir. A Odası'nda elinde bir bitki tutarken tasvir edilen ve 40 numaralı figür olarak tanımlanan tanrı, tarım ve bereketle ilişkili ilahi güçlerin görsel bir ifadesi olarak yorumlanmaktadır. Bu figürün dHalki veya Kumarbi olarak tanımlanması, bitkiyle ilişkili sembolizmin Hitit panteonu içerisinde karmaşık ve çok katmanlı bir konuma sahip olduğunu da göstermektedir (Hoffner, 1974, s. 83; Seeher, 2011, s. 64).

Mühürler ve mühür baskıları da bitkisel ikonografinin Hitit dünyasında yaygın ve çok işlevli kullanımını ortaya koymaktadır. Gündoğmuş mührü, Maşat Höyük taş mührü ile Alacahöyük ve Karaoğlan Höyük damga mühür baskıları, bitkisel motiflerin hayvan figürleri ve kozmik sembollerle bir araya getirildiği gelişmiş bir ikonografik geleneğe işaret etmektedir (Öztan, 1997; Özgüç, 1978; Koşay ve Akok, 1966; Alp, 1993; Aydın-Katırcıoğlu 2025; Efe 2025; Mamur Yılmaz 2019; Yılmaz_atila 2021). Bu mühürler, idari işlevlerinin ötesinde, kutsal düzeni, bereketi ve refahı simgeleyen görsel araçlar olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışma, arkeolojik, ikonografik ve filolojik verileri bir araya getirerek, bitkilerin Hitit dünyasındaki çok yönlü rolünü tarımsal üretimden ritüel uygulamalara, tanrısal temsilden gündelik yaşama kadar uzanan geniş bir çerçevede ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Hitit kültüründeki bitkisel sembolizmin yalnızca ekonomik bir gerçeklik olarak değil, insan, doğa ve tanrısal dünya arasındaki ilişkinin bütüncül bir kültürel çerçeve içerisinde ifade edildiği kutsal ve ideolojik bir dil olarak yapılandığını göstermeyi hedeflemektedir.

Ritonlar

Ritonlar (Ryton / Rhyton), başlıca boynuz, hayvan başı veya hayvan gövdesi biçiminde tasarlanan; kil, metal ya da çeşitli diğer malzemelerden üretilen ve sıvıların sunulması ile dökülmesi amacıyla kullanılan özel kaplar olarak tanımlanmaktadır. Bu tür kaplar, gündelik içme pratiklerinde kullanılmalarının yanı sıra, özellikle dinî törenlerde tanrılara sıvı sunuları (libasyon) gerçekleştirmek amacıyla da kullanılmıştır. Biçimsel çeşitlilikleri ve zengin ikonografileri nedeniyle ritonlar, yalnızca işlevsel nesneler olarak değil, aynı zamanda ritüel uygulamaların ve inanç sistemlerinin maddi yansımaları olarak değerlendirilmelidir (Saltuk, 1993, s. 154; Ay, 2005, s. 17; Deniz, 2015, s. 242).

Anadolu arkeolojisi bağlamında riton kullanımının izleri Erken Tunç Çağı'na kadar uzanmaktadır. Alacahöyük'te MÖ 3000 yılına tarihlenen altın şarap testileri ve kadehler, şarap sunularının erken dönemlerden itibaren önemli bir ritüel unsur oluşturduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, Kültepe'de ele geçirilen ve yaklaşık MÖ 1750 yılına tarihlenen koç başı biçimli içki kapları, hayvan sembolizmi ile libasyon uygulamalarının bilinçli bir ikonografik program içerisinde bütünleştirildiğini ortaya koymaktadır (Orhan vd., 2011, s. 71; Öz, 2011, s. 286). Bu çerçevede, Kültepe'den MÖ 1960–1830 yıllarına tarihlenen üzüm salkımı biçimli ritonlar ile Konya Karahöyük'ten ele geçen örnekler, şarapla ilişkili sembollerin ritüel kapların biçimsel tasarımına doğrudan yansıtıldığını açıkça göstermektedir (Öz, 2011, s. 291; Orhan vd., 2011, s. 71).

Üzüm ve şarap temalı ritonların Anadolu'daki yayılımı, Alişar Höyük buluntularıyla da desteklenmektedir. 1932–1935 yılları arasında gerçekleştirilen kazılarda ele geçirilen ve MÖ 1800–1600 yıllarına tarihlenen üzüm salkımı biçimli bir riton, bu sembolizmin Orta Anadolu'daki sürekliliğini göstermektedir (Orman, 1955, s. 8). Bu tür kapların üzüm taneleriyle yoğun biçimde bezenmiş olması, bereket, bolluk ve kutsallık kavramlarıyla doğrudan ilişkilendirildiklerini düşündürmektedir.

Özellikle dikkat çekici bir diğer örnek ise, günümüzde New York Metropolitan Sanat Müzesi Schimmel Koleksiyonu'nda bulunan, MÖ XIV. yüzyıla tarihlenen ve genel olarak Anadolu kökenli kabul edilen gümüş geyik ritonudur (Şekil 1). Satın alma yoluyla müzeye kazandırılan bu eser, hem malzemesi hem de ikonografisi bakımından yüksek statülü bir ritüel nesnesini temsil etmektedir (Darga, 1992, s. 39; Collon, 1995, s. 107; Akurgal, 2003, s. 136). Kabı çevreleyen yaklaşık 4,5 cm genişliğindeki frizde yer alan sahne, bir hurma ağacıyla başlamakta; ardından bir tabure üzerinde oturan bir tanrı ile onun önünde geyik üzerinde duran başka bir tanrının sunu gerçekleştirdiği tasvir edilmektedir. Bu kompozisyon, doğa, bereket ve tanrısal koruma kavramlarını tek bir ikonografik çerçeve içerisinde bir araya getirmektedir (Darga, 2013, s. 39; Umurtak, 2006, s. 227).

Geyik üzerinde duran tanrı, kırsal alanların ve yabani hayvanların koruyucu tanrısı olarak bilinen DLAMMA ile özdeşleştirilmektedir (Çizim 1). Ritonun biçimsel özellikleri ve üzerinde yer alan sahneler, bu tür kapların genellikle biçimini taşıdıkları tanrıya adandığını ve doğrudan o tanrının kült uygulamalarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca riton üzerindeki hurma ağacı motifi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan küp parçaları üzerindeki mühür baskılarıyla yakın ikonografik benzerlikler sergilemektedir. Geyik üzerinde duran tanrı tasviri ise Yeni Köy'de ele geçirilen bir levha üzerinde de görülmekte olup, bu sahnenin Hitit ikonografisinde tekrar eden bir tema olduğunu göstermektedir (Alp, 2002, s. 12).

Konya Karahöyük kazılarında Erken Hitit Dönemi'ne (yaklaşık MÖ 1750) ait I. tabakada ele geçirilen üzüm çekirdekleri, riton ikonografisinin yalnızca simgesel bir nitelik taşımadığını, aynı zamanda tarımsal ve ekonomik gerçeklikle de yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir. Aynı kazılarda, pembemsi gri hamurlu, el yapımı ve üzüm salkımı biçiminde tasarlanmış büyük bir riton da ortaya çıkarılmıştır. Ortada yer alan büyük bir salkımın her iki yanında beşer küçük salkımdan oluşan bu kap, duvara asılan bir kandil olarak kullanılmış görünmektedir. Bu bulgular, ritonların ritüel bağlamlarda yalnızca sembolik değil, aynı zamanda mekânsal açıdan da bütünleşmiş çok işlevli nesneler olduğunu göstermektedir (Alp, 1999, s. 68; Alp, 2011, s. 68).

Alişar Höyük'te 1929 yılı kazılarında ele geçirilen iki pişmiş toprak üzüm salkımı biçimli riton da sunu uygulamalarında kullanılan kaplar olarak yorumlanmaktadır. Dip kısmından ağız kenarına kadar üzüm taneleriyle kaplı olan bu örnekler, biçimsel bezeme ile ritüel işlev arasındaki güçlü ilişkiyi ortaya koymaktadır (von der Osten, 1937, s. 138). Bu geleneğin Eski Hitit Dönemi'nde de sürdüğü, 2006 yılında Kültepe Kaniş-Karum'da üzüm taneleriyle bezeli sekiz kabın ele geçirilmesiyle doğrulanmaktadır. Bu kaplar ile Alişar örnekleri arasındaki yakın biçimsel ve üslupsal benzerlikler, ritüel kaplara ilişkin bölgesel bir geleneğin varlığına işaret etmektedir (Öz, 2014, s. 33).

Son olarak, Hitit törenlerine ilişkin festival listelerinde EZEN₄ BIBRU, yani "riton festivali" olarak adlandırılan bir kutlamanın yer alması, kutsal içeceklerin sunulmasına dayanan libasyon ritüellerinin Hitit dinî uygulamalarındaki merkezi önemini ortaya koymaktadır. Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, ritonların yalnızca arkeolojik eserler değil, aynı zamanda Hitit dünyasında inanç sistemleri, tarımsal üretim ve ritüel uygulamalar arasındaki çok katmanlı ilişkinin somut göstergeleri olduğu anlaşılmaktadır (Reyhan, 2016, s. 95).

Seramikler

Kastamonu ili Devrekâni ilçesine bağlı Kınık Köyü'nde yer alan Kınık Höyük, baraj inşaatı çalışmaları sırasında tesadüfen ortaya çıkarılmış ve 1994–2006 yılları arasında gerçekleştirilen sistematik kazılarla araştırılmıştır. Üç ana kültür tabakasından oluşan stratigrafisiyle yerleşme, Orta Anadolu'daki Hitit Dönemi maddi kültürüne ilişkin önemli veriler sunmaktadır (Şekil 2). Bu yerleşmeden ele geçirilen buluntular arasında, Hitit Dönemi'ne tarihlenen metal bir kâsenin bezeme programı, bu çalışmanın konusu açısından özellikle önemli ikonografik unsurlar içermektedir (Çınaroğlu ve Çelik, 2006, s. 7; Çınaroğlu ve Çelik, 2008, s. 513; Oral, 2026, ss. 3150-3151).

Söz konusu metal kâse, ağız kenarının hemen altından dip kısmına kadar uzanan ve repoussé tekniğiyle işlenmiş üç eşmerkezli frizle bezenmiştir. Kompozisyonun merkezinde, dip omphalosuna üzerine yerleştirilmiş bir rozet motifi dikkat çekmektedir. Bu rozetin çevresinde ise griffon figürleriyle çevrelenmiş üç stilize hayat ağacı tasviri yer almaktadır (Çizim 2). Bu ikonografik düzenleme, kutsallık, kozmik düzen ve koruyucu güç kavramlarının birlikte ifade edildiği simgesel bir anlatı sunmaktadır. Orta frizde iki avcının yaban domuzu ve geyik avladığı sahneler ile bir aslan ve boğa arasındaki mücadele betimlenmiştir. En üst frizde ise evcilleştirilmiş bir geyiğin yardımıyla gerçekleştirilen bir av sahnesi yer almaktadır. Bu sahneler, Hitit sanatındaki anlatı geleneğinin karakteristik örnekleri olup doğa, güç ve insan arasındaki karmaşık ilişkileri yansıtmaktadır (Emre ve Çınaroğlu, 1993, s. 700; Emre, 2002, s. 492; Umurtak, 2006, s. 227; Collins, 2015, s. 96).

Kınık kabı üzerindeki kutsal hayat ağacı tasviri, bu çalışma açısından özellikle dikkat çekicidir. Benzer örnekler, Acemhöyük'te Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na tarihlenen mühürlerde de görülmekte olup, çiçek ve bitkisel motifler benzer ikonografik bağlamlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu benzerlik, bitkisel sembolizmin yalnızca dekoratif bir unsur olarak değil, dinî ve ideolojik anlamlarla yüklü görsel bir dil olarak işlev gördüğünü göstermektedir (Emre ve Çınaroğlu, 1993, s. 700).

Bunun yanı sıra, Kınık kabı üzerindeki av sahneleri ve hayvan üslubu, Alacahöyük av kabartmalarıyla dikkat çekici benzerlikler göstermektedir. Bu durum, Hitit sanatındaki belirli ikonografik düzenlemelerin ve anlatım geleneklerinin ortak atölyeler ya da ortak bir sanatsal gelenek çerçevesinde üretildiğini düşündürmektedir. Ayrıca bu av sahnelerinin, Hitit tören takviminde önemli bir yere sahip olduğu bilinen KILAM Bayramı sırasında gerçekleştirilen kutsal av ritüelleriyle ilişkilendirilmesi de mümkündür (Aslantürk, 2024, ss. 379–380) (Çizim 2). Bu bakımdan Kınık kabı, yalnızca estetik açıdan nitelikli bir eser olarak değil, aynı zamanda Hitit dinî törenlerinin ve ritüel uygulamalarının görsel bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde 13078 envanter numarasıyla kayıtlı bulunan ve satın alma yoluyla müzeye kazandırılan orta boy bir depolama küpüne ait parçalar, yüzeylerinde yer alan silindir mühür baskıları nedeniyle Hitit seramiği ve ikonografisinin incelenmesi açısından özel bir önem taşımaktadır (Şekil 3). Müze koleksiyonuna dört parça hâlinde kazandırılan bu kap, hem teknik özellikleri hem de bezeme programıyla dikkat çekmektedir (Uzunoğlu, 2011, ss. 179–180). Yaklaşık 67 cm ağız çapına sahip olan küp, iri kum ve saman katkılı tuğla kırmızısı hamurdan yapılmış olup yüzeyi bej astarla kaplanmıştır (Çizim 3). Kalın ve dışa eğik ağız kenarı, kısa gövdesi, yuvarlak omuzları ve dört kulbuyla karakterize edilen bu büyük depolama kabının üst bölümünde yaklaşık 3 cm yüksekliğinde ve 6,5 cm genişliğinde bir silindir mühür baskısı yer almaktadır (Uzunoğlu, 2011, s. 180).

Mühür baskısı, ortada bitkisel motiflerle çevrelenmiş bir hurma ağacı kompozisyonu tarafından iki sahneye ayrılmaktadır. Sol sahnede ayakta duran kral, Fırtına Tanrısı'nın önünde emzikli bir kaptan yere sıvı dökerek libasyon gerçekleştirmektedir. Sağ sahnede ise daha küçük boyutlu bir figür, ayakta duran bir tanrının önünde diz çökmüş ibadet eder biçimde tasvir edilmiştir (Çizim 3). Fırtına Tanrısı'nın arkasında, yukarı doğru küçülen beş dairesel diskten oluşan stilize bir hurma ağacı ile buna eşlik eden ve yine yukarı doğru küçülen dört karşılıklı yaprak yer almaktadır. Bu şematik düzenleme, hurma ağacının kutsallık ve bereketle olan simgesel ilişkisini vurgulamaktadır. Bu hurma ağacı tasvirinin en yakın benzeri, New York Schimmel Koleksiyonu'nda bulunan ve MÖ XV.–XIV. yüzyıllara tarihlenen gümüş bir riton üzerinde görülmektedir (Uzunoğlu, 2011, ss. 184–185).

Depolama küpü üzerindeki silindir mühür baskısının sağ ve sol uçlarında yer alan çiçekli dallar, bitkisel bezeme repertuarını tamamlamaktadır. Bu motifler, üç kısa yan dal taşıyan küçük konik bir gövdeden oluşmakta; her bir yan dal üç taç yapraklı çiçeklerle sonlanırken, en üstte yine üç taç yapraklı bir çiçek motifi yer almaktadır. Benzer bitkisel motifler Alacahöyük Sfenksli Kapı

girişindeki ortostat kabartmalarında ve Schimmel Koleksiyonu'ndaki gümüş riton üzerinde de görülmektedir. Bu eserler arasındaki üslupsal ve ikonografik benzerlikler, söz konusu bezeme geleneğinin yaklaşık MÖ XV.–XIV. yüzyıllara tarihlendirilebileceğini göstermektedir (Uzunoğlu, 2011, ss. 191–192).

Depolama kaplarının Hitit dinî ve ekonomik yaşamındaki rolü, İnandıktepe Eski Hitit tapınak kompleksinden ele geçirilen buluntularla da desteklenmektedir. Tapınağın 2 ve 3 numaralı odalarında, kulpsuz ve herhangi bir yazıt ya da işaret taşımayan farklı boyutlarda büyük küpler ortaya çıkarılmıştır. Benzer örnekler Boğazkale Büyük Tapınak I'de, Alacahöyük'te, Eskiyaşar'da, Maşathöyük'te ve Alishar'ın 10 T tabakasında da tespit edilmiştir. Bu bulgular, büyük depolama küplerinin hem tapınak ekonomisinde hem de ritüel bağlamlarda erzak depolamak amacıyla yaygın biçimde kullanıldığını göstermektedir (Özgüç, 1988, ss. 14–15).

Seramikler üzerindeki bitkisel sembolizmin bir diğer önemli örneği, Alacahöyük'ten ele geçirilen ve M.39 envanter numarasıyla kayıtlı bir küp ya da çanak parçası üzerinde görülmektedir. Bu parça, bir panter üzerinde ayakta duran ve elinde bir dal ya da bitkisel unsur tutan bir kralı veya tanrıyı betimlemektedir. Figürün boyun üzerindeki üst kısmı eksik olmakla birlikte, 16,4 cm genişliğinde ve 19 cm yüksekliğindeki kabartma baskılı seramik parçası, kırmızı hamurlu ve perdeli yüzeye sahiptir (Koşay ve Akok, 1966, s. 48). Bu tasvir, Hitit ikonografisinde hayvan sembolizmi ile bitkisel unsurların güç, bereket ve kutsallık kavramlarını ortak bir görsel dil içerisinde ifade etmek amacıyla bir araya getirildiği karakteristik örneklerden biri olarak değerlendirilebilir.

Ortostatlar

Alacahöyük Sfenksli Kapı'nın her iki yanında yer alan ortostatlar üzerine işlenmiş kabartma sahneler, Hitit dinî takviminde önemli bir yere sahip olan AN.TAḪ.ŞUMŠAR Bayramı ile ilişkilendirilmektedir. Bu sahnelerde, kral ve kraliçenin yükseltilmiş bir platform üzerinde duran Fırtına Tanrısı'nın boğasına sunular sunduğu bir ritüel tasvir edilmektedir. Kompozisyon, törensel bir alay ve kutsal sunu uygulamasıyla açık biçimde bağlantılı olup, bayram ritüellerinin kamusal ve simgesel yönünü vurgulayan erken görsel örneklerden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle söz konusu ortostatlar, literatürde kült kutlamaları ve kralın dinî törenlere katılımı bağlamında değerlendirilmektedir (Emre, 2002, s. 488; Erkut, 1998, s. 192; Ertuğ, 2000, s. 132; Ökse, 2015, s. 82; Reyhan, 2016, s. 96).

AN.TAḪ.ŞUMŠAR Bayramı çerçevesinde geyik, belirgin biçimde kutsal ve kültle ilişkili bir hayvan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bayramın 32. ve 34. günlerinde Pişkurunuwa Dağı'nda bir geyik için libasyon sunulması, bu hayvana atfedilen ritüel önemi açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca kutlamalarda kullanılmak üzere Arinna kentinde geyiklerin özel olarak yetiştirildiği de bilinmektedir. Arinna, Hitit kutsal coğrafyasında merkezi bir konuma sahip olup bayram ritüellerinin yürütülmesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir. Yazılı kaynaklar, AN.TAḪ.ŞUMŠAR Bayramı'nın 8. ve 9. günlerinde Hitit kralının törenlere katılarak geceyi Arinna'da geçirdiğini, buna karşılık kraliçenin kutlamalara Boğazkale'deki sarayda devam ettiğini göstermektedir (Erkut, 1998, s. 193).

Arinna kentinde bulunan ortostat kabartmalarının hem AN.TAḪ.ŞUMŠAR Bayramı hem de bayrama adını veren AN.TAḪ.ŞUMŠAR bitkisiyle doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir (Çizim 4). Bu nedenle kabartmalarda betimlenen geyik sahneleri, bayram kültürü bağlamında değerlendirilmektedir. Özellikle bir geyiğin otladığı, diğerinin ise yemeye yöneldiği bitkinin AN.TAḪ.ŞUMŠAR bitkisi olduğu ileri sürülmektedir. Bu yorum, söz konusu bitkinin bereket, yenilenme ve ilkbahar ritüelleriyle ilişkisini vurgulayan önemli ikonografik kanıtlar sunmaktadır (Ertuğ, 2000, 132; Erkut, 1998, 194). Benzer şekilde, M. N. van Loon ve S. Erkut, Alacahöyük ortostatlarının sağ tarafında oturan tanrıçanın elinde tuttuğu, günümüzde büyük ölçüde aşınmış ve korunamamış nesnenin de AN.TAḪ.ŞUMŠAR bitkisi olarak tanımlanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Erkut, 1998, ss. 194 vd.).

Alacahöyük ortostatlarında tasvir edilen sahnelerin neredeyse birebir benzerleri, dinî bir kutlamayı betimleyen ünlü İnandıktepe vazosu üzerinde de görülmektedir. Her iki örnekte de çalgı çalan müzisyenler, akrobatik gösteriler ve tanrılara sıvı sunularının sunulması gibi ortak figüratif unsurların bulunması, bu sahnelerin aynı ritüel geleneğe ait olduğunu güçlü biçimde göstermektedir. Bu ikonografik benzerlikler, tasvirlerin bolluk ve bereketin başlangıcını simgeleyen AN.TAĖ.ŞUMŞAR/ilkbahar bayramı kutlamalarını yansıttığı yönündeki yorumu kuvvetle desteklemektedir (Reyhan, 2016, ss. 97–98).

Kaya Kabartmaları

Hitit panteonuna ilişkin en kapsamlı ve sistematik bilgiler, Hitit başkenti Hattuša yakınlarında bulunan Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı'ndaki tanrılar alayı tasvirlerinden elde edilmektedir. Bu kutsal kompleks, Hitit devlet dininin en önemli kült merkezlerinden birini temsil etmekte; tanrıların hiyerarşik düzenini, ikonografik özelliklerini ve simgesel niteliklerini bütüncül bir program çerçevesinde görsel olarak ortaya koymaktadır. Yazılıkaya A Odası'nın ana sahnesinde yer alan ve 40 numaralı figür olarak tanımlanan tanrı, gerek konumu gerekse taşıdığı semboller bakımından özel bir öneme sahiptir.

Bu tanrı, yüksek ve sivri başlığı, kısa eteği, önu açık pelerini ve kaba sakalıyla Hitit tanrı tasvirlerinin geleneksel ikonografisine uygun biçimde betimlenmiştir. Kemerinin arkasına iliştirilmiş hançer, figürün savaşı ya da koruyucu bir niteliğe sahip olduğunu düşündürmektedir. Yaklaşık 1,37 m figür yüksekliğine ve 2,18 m kaide yüksekliğine sahip olan tanrı, sol elinde açık biçimde bir bitki tutarken tasvir edilmiştir. Bu ayrıntı, figürün yalnızca antropomorfik özellikleriyle değil, aynı zamanda taşıdığı simgesel nesneyle de tanımlandığını ve bu nesnenin figürün kimliğinin belirlenmesine ve anlamlandırılmasına doğrudan katkı sağladığını göstermektedir (Seeher, 2002, s. 444; Seeher, 2011, s. 64).

Bu tanrının kimliği konusunda araştırmacılar arasında farklı görüşler bulunmaktadır. E. Laroche, figürü tahıl ve bereketle ilişkili bir tanrı olan dHalki olarak tanımlarken, J. Seeher ikonografik ve mekânsal değerlendirmeleri dikkate alarak figürün Kumarbi'yi temsil edebileceğini ileri sürmüştür. Bu farklı yorumlar, Hitit tanrı ikonografisinin çok anlamlı ve birden fazla yoruma açık olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır (Hoffner, 1974, s. 83; Seeher, 2011, s. 64). Bu bağlamda Yazılıkaya A Odası'ndaki 40 numaralı figür, Hitit inanç sisteminde bitkisel sembolizmin, bereketin ve kozmik düzenin tanrısal düzeyde nasıl temsil edildiğini anlamaya yönelik temel örneklerden birini oluşturmaktadır. Figürün tanrılar alayı içerisindeki konumu ve elinde tuttuğu bitki, Hitit panteonunda doğa ile tanrısal güç arasındaki ilişkinin görsel bir ifadesi olarak yorumlanabilir.

Mühürler ve Mühür Baskıları

Gündoğmuş Mührü, 1962 yılında satın alma yoluyla Anadolu Medeniyetleri Müzesi koleksiyonuna kazandırılmıştır. Satıcıların verdiği bilgilere göre eser, Çankırı ili Şabanözü ilçesine bağlı Gündoğmuş Köyü'nde bulunmuş olup 13849 envanter numarasıyla kayıt altına alınmıştır. Çekiç başlı formdaki mühür, tabanında dört farklı sahne içermektedir. Eser, 3,6 cm yüksekliğinde olup baş kısmı 1 cm uzunluğunda, tabanı ise 2,3 × 2,1 cm ölçülerindedir (Öztan, 1997, s. 79). Biçimsel özellikleri ve bezeme programı, mührün yalnızca idari bir araç olarak değil, aynı zamanda simgesel ve ideolojik bir ifade aracı olarak da kullanıldığını göstermektedir.

Mührün "b" yüzünde, yukarı doğru yükselen dikey bir gövdeden üç dala ayrılan bir ağaç motifi dikkat çekmektedir. Sağa ve sola uzanan iki ana dalın uçları üç taç yapraklı çiçeklerle sonlanırken, dalların altındaki boşluklar rozetler ve ilave üç taç yapraklı çiçek motifleriyle doldurulmuştur. Bu düzenleme, bitkisel sembolizmin kompozisyonun merkezinde yer aldığını ve bereket ile bolluk temalarının bilinçli biçimde vurgulandığını göstermektedir (Öztan, 1997, s. 81). "e" yüzünde ise ayakta ve oturur durumda betimlenmiş bir tanrı, elinde üç taç yapraklı bir bitki

tutmaktadır. N. Özgüç, bu figürü dağlar üzerinde duran ve elinde bitki taşıyan Fırtına Tanrısı ile ilişkilendirmiş; ayrıca bu tasvir ile Yazılıkaya'daki 40 numaralı bitki tutan tanrı arasında ikonografik benzerlik bulunduğunu belirtmiştir (Öztan, 1997, s. 84).

Günümüzde Boğazkale Aşağı Şehir ve Bitik kazılarında ele geçen örnekler de dâhil olmak üzere testi biçimli tabana sahip toplam on bir çekiç başlı mühür bilinmektedir. Bu paralellerin üslup özellikleri dikkate alındığında, Gündoğmuş Mührü Eski Hitit Dönemi'ne tarihlendirilebilmektedir (Öztan, 1997, s. 85). Bu tarihlendirme, bitkisel motiflerin Hitit ikonografisine erken dönemde dâhil edildiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bir diğer dikkat çekici örnek, Maşat Höyük III. tabakadaki saray yapısının 11 numaralı odasında ele geçirilen disk biçimli taş mührüdür (Özgüç, 1978, s. 7; Özgüç, 1982, s. 46). Yüksekliği 0,8 cm, çapı ise 2,2 cm olan mühür, içbükey disk biçiminde olup merkezinden delinmiştir ve her iki yüzü de bezemelidir. Bir yüzünde bitkiler ve çeşitli işaretlerle çevrili bir antilop, diğer yüzünde ise yılan başlı kuyruğa sahip bir griffonun bir bitkiyi yediği sahne tasvir edilmiştir. Bu sahneler, doğal, hayvansal ve bitkisel unsurları mitolojik bir anlatı içerisinde bir araya getirmektedir. Mühür günümüzde Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde korunmaktadır (Özgüç, 1982, ss. 45–46; Özgüç, 1978, s. 117).

Bitkisel motifler taşıyan damga mühür baskıları Alacahöyük'ten ele geçen seramik parçaları üzerinde de görülmektedir. Al. f. 190 ve Al. f. 225 envanter numaralı kulp parçalarında başak motifini temsil ettiği düşünülen baskılar bulunmaktadır (Koşay ve Akok, 1966, s. 46). Benzer şekilde, Al. C. 308 envanter numarasıyla kayıtlı bir kulp parçası üzerinde 2,1 cm uzunluğunda ve 0,95 cm genişliğinde damarları belirgin yaprak biçiminde iki damga baskısı yer almaktadır (Koşay, 1951, s. 100). Bu örnekler, bitkisel sembolizmin gündelik kullanıma yönelik kaplar üzerinde dahi yaygın biçimde uygulandığını göstermektedir.

Bir diğer önemli buluntu, Karaoğlan Höyük'ten ele geçirilen ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde 7642 envanter numarasıyla (K. O. 38–314) kayıtlı Hitit Dönemi'ne ait mühür baskılı kap parçasıdır. Uzunluğu 4,4 cm, kalınlığı ise 1,7 cm olan bu parçanın üzerindeki damga mühür baskısı 2,1 × 1,9 cm ölçülerindedir. Mühür yüzünde hilal içerisinde bir güneş kursu ile birlikte, bazıları tek taraflı, bazıları ise iki taraflı dallara sahip altı bitkisel motif tasvir edilmiştir (Özgüç, 1987, s. 22).

Son olarak, 1991 yılında Konya Karahöyük'te gerçekleştirilen kazılarda “Tapınak” olarak tanımlanan yapının yanındaki çöp çukurlarından ele geçirilen kap kabartmaları üzerinde iyi korunmuş damga mühür baskıları bulunmuştur. Bu baskılardan biri üç yapraklı yonca biçimindedir (Alp, 1992, s. 313; Alp, 1993, ss. 301–302). Bir diğer baskı ise 1 No'lu Çöp Çukuru'ndan ele geçirilmiş olup beş yapraklı yonca biçiminde bir tabana sahiptir. Yapraklardan biri kartal başıyla sonlanırken, bir diğeri üç halkadan oluşan bir bant motifıyla bezenmiş, kötü korunmuş diğer iki yaprakta ise hayvan figürlerinin bulunduğu düşünülmektedir (Alp, 1993, s. 302). Bu buluntular, bitkisel biçimlerin hayvan sembolizmiyle birleştirilerek Hitit görsel kültürü içerisinde çok katmanlı anlamlar taşıyan karmaşık bir ikonografik geleneğin oluşturulduğunu göstermektedir.

Metal Eserler

İnsanlık, bitkisel üretimin denetim altına alınmasıyla birlikte tarımsal faaliyetleri kolaylaştırmaya yönelik çeşitli araç ve gereçler geliştirmiş; bunlar zamanla gündelik yaşamın vazgeçilmez unsurları hâline gelmiştir. Saban, orak, tırmık, tırpan ve yaba gibi tarım aletleri, yerleşik yaşama geçiş ve sistemli tarımsal üretimin başlamasıyla ilişkili teknolojik yenilikler olarak ortaya çıkmıştır (Ceylan, 1988, s. 6). Bu araçlar yalnızca üretim kapasitesini artırmakla kalmamış, aynı zamanda iş bölümünün, çalışma düzeninin ve genel ekonomik yapının şekillenmesinde de belirleyici bir rol oynamıştır.

Hititler açısından tarımsal üretim tekniklerine ilişkin doğrudan arkeolojik kanıtlar sınırlıdır. Tarlaların elle mi yoksa saban kullanılarak mı ekildiğini gösteren somut arkeolojik veriler

bulunmamaktadır. Buna karşılık Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarında tarımsal faaliyetlerin tüm aşamaları duvar resimleri ve kabartmalar aracılığıyla ayrıntılı biçimde betimlenmiştir. Hitit dünyasında bu görsel eksiklik büyük ölçüde yazılı kaynaklarla giderilmektedir. Örneğin Yozgat bölgesinden ele geçen tabletlerde Fırtına Tanrısı'nın oğlu Telipinu hakkında şu ifade yer almaktadır: “Oğlum yeteneklidir. Sürer, eker, sular ve tahıl yetiştirir.” Bu ifade, tarımsal üretimin tanrısal düzenle yakından ilişkilendirildiğini ve sistemli, düzenlenmiş bir faaliyet olarak algılandığını göstermektedir (Karağuz, 2006, s. 18).

Benzer şekilde, KUB XXXI 57 I numaralı tablette şu ifadeye yer verilmektedir: “Kaštama kentinin valisi saraydan arpa ve buğday tohumu sağlar. Onlar eker, biçer ve ambara koyarlar.” Bu metin, tarımsal üretimin merkezi otorite tarafından düzenlendiğini ve ekim ile hasat süreçlerinin belirli bir idari sistem içerisinde yürütüldüğünü açıkça göstermektedir. Bu bağlamda Kral Telipinu Fermanı'nda yer alan “Ben, kral, onları gerçek çiftçiler yaptım. Omuzlarından silahları aldım (Karağuz, 2006, s. 18). Onlara saban verdim.” ifadesi, Hitit çiftçilerinin saban kullandığına ilişkin açık filolojik kanıt sunmaktadır. Böylece doğrudan arkeolojik kanıt bulunmamasına rağmen yazılı kaynaklar, sabanın Hitit tarımının temel araçlarından biri olduğunu kesin biçimde ortaya koymaktadır (Alp, 1993, s. 302).

Ürünlerin olgunlaşması ve hasadına ilişkin uygulamalar Kültepe tabletlerinden itibaren bilinmektedir. Hititler, günümüze kadar Anadolu'da izleri süren hasat bayramlarını kutlamışlardır. Yazılı belgeler, hasat faaliyetlerinin yaklaşık üç ay sürdüğünü göstermektedir. Hasat edilen ürünler muhtemelen demetler hâlinde bağlanarak öküzlerin çektiği arabalarla harman yerlerine taşınmış, harman işlemi tamamlandıktan sonra ise ambarlara aktarılmıştır. Bu süreçte çalıştırılan tarım işçilerinin ücretleri dahi ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Hitit Kanunları'nın 158. maddesi, tarım işçilerinin ücretlerini şu şekilde belirlemektedir: “Bir adam ücret karşılığında tahıl demetlerini bağlamak, onları arabalara yüklemek, samanlığa (ambara) koymak ve harman yerini temizlemek için tutulursa, üç ay karşılığında kendisine 30 PA buğday verilecektir; bir kadın hasat işi için tutulursa, iki ay karşılığında kendisine 12 PA buğday verilecektir.” (İmparati, 1992, s. 141). Bu düzenleme, tarımsal üretimde çalışma süresi ve ücretin cinsiyete göre farklılaştırıldığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır (Ünar, 2018, ss. 101–102).

Yazılı kaynaklarda demetlerin hangi araçlarla bağlandığı açıkça belirtilmemekle birlikte, orak (URUDUKullupi-) ve yaba (URUDUKIN) gibi metal tarım aletlerinin kullanıldığı bilinmektedir (Ünal, 2016, s. 797; Karağuz, 2006, s. 20). Hitit kanunlarında tarım arazilerinin kullanımıyla ilgili düzenlemelerin yanı sıra, arazi alım satımı, kiralınması, koşum hayvanları ve tarım aletlerinin kiralınmasına ilişkin hükümler de yer almaktadır. Örneğin, bir saban öküzünün aylık kira bedeli bir şekel gümüş olarak belirlenmiş olup, bu durum tarımsal üretimin ekonomik boyutunu ortaya koymaktadır (Taş, 2008, s. 77). Hitit Kanunları'nın 166 ve 178. maddelerinde sabanla ilgili ayrıntılı yaptırımların bulunması da bu aracın tarımsal uygulamalardaki merkezi rolünü göstermektedir (İmparati, 1992, ss. 155–157; 165). Boğazkale'de ele geçirilen festival metinlerinde EZEN ŞU.KIN.DÚ (“orak bayramı” veya “orak sallama bayramı”) ile EZEN hahrannaş / hahratar / haharattar (“tırmık bayramı” veya “hasat bayramı”) gibi kutlamaların anılması, tarım aletlerinin yalnızca üretim süreçlerinde değil, Hitit dünyasındaki ritüel ve törensel uygulamalarda da önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir (Ünal, 2016, ss. 720/797).

Arkeolojik buluntular da bu filolojik verileri maddi açıdan desteklemektedir. Boğazkale kazılarında ele geçirilen ve Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bronz bir orak, 21,4 cm uzunluğunda, 2,5 cm genişliğinde ve 0,4 cm kalınlığındadır. Düz, kıvrımlı ve uca doğru incelen yapısıyla keskin bir ağıza sahip olan bu orak, işlevsel bir tarım aleti olarak tasarlanmıştır (Toker, 2002, s. 565). Yeni Hitit Dönemi'ne tarihlenen Alacahöyük orakları (envanter numaraları Alp 58, Al.m. 2 ve Al.h. 233) ile Boyalı Höyük, Kaman Kalehöyük ve Ortaköy'den ele geçen örnekler, Hitit tarım aletlerinde tipolojik sürekliliği göstermektedir (Koşay, 1941; Koşay ve Akok, 1973; Sipahi,

2004, s. 13). Özellikle Şapinuva’da dinî bir yapıda ele geçirilen ve üzerinde “Büyük Kral” yazıtı bulunan bronz orak, Hitit toplumunda tarımsal üretim, kraliyet ideolojisi ve kutsal düzen arasındaki yakın ilişkiyi açık biçimde ortaya koymaktadır (Süel ve Süel, 2006; s. 2011).

Figürinler

Alacahöyük Orta Hitit tabakasından ele geçirilen ve Eski Hitit Dönemi’ne tarihlenen Al. M. 83 envanter numaralı eser, diz çökmüş durumda ve ellerini dua eder biçimde yukarı kaldırmış olarak tasvir edilen bir figürini temsil etmektedir. Kemikten oyularak yapılmış olan figürinin yüzeyi değerli bir ahşap tabakayla kaplanmıştır. Bu malzeme seçimi, eserin ritüel bağlamına ve simgesel değerine açıkça işaret etmektedir. Figürin üzerinde yer alan altı taç yapraklı çiçek motifi, Hitit ikonografisinde sıklıkla karşılaşılan bitkisel sembollerden biri olup genellikle bereket, yenilenme ve kutsallık kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir (Koşay ve Akok, 1966, s. 26).

Bu tür diz çökmüş dua figürinleri, genel olarak Hitit dinî uygulamalarında bireysel veya toplu ibadet eylemlerinin maddi temsilleri olarak yorumlanmaktadır. Bu figürleri süsleyen bitkisel bezemeler, tanrısal dünya ile kurulan ilişkinin doğa, bereket ve yeniden doğuş kavramlarıyla düşünsel olarak iç içe geçtiğini de göstermektedir. Bu bağlamda bitkisel motifler, yalnızca dekoratif unsurlar olarak değil, ritüel iletişimin kutsal niteliğini pekiştiren simgesel öğeler olarak işlev görmektedir.

Al. M. 83 figürini, gerek malzeme bileşimi gerekse bezeme programı bakımından yüksek düzeyde simgesel anlam taşıması açısından özellikle önemlidir. Organik malzemelerin belirgin bir bitkisel motifle bir araya getirilmesi, Eski Hitit Dönemi’nde ritüel nesnelere atfedilen önemi ortaya koymakta ve küçük ölçekli eserlerin karmaşık dinî anlamları ifade etme kapasitesini göstermektedir. Bu yönüyle söz konusu figürin, bitkisel sembolizmin yalnızca anıtsal sanat eserleri ve törensel kaplarda değil, aynı zamanda Hitit kült uygulamalarında kullanılan kişisel ve adanmışlık amaçlı nesnelere de yansıdığını gösteren önemli örneklerden birini oluşturmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, yazılı kaynaklar, arkeolojik veriler ve görsel tasvirlerle dayalı bütüncül bir yaklaşımla Hitit dünyasında bitkisel sembolizm, tarımsal üretim, ritüel uygulamalar ve ikonografik anlatım arasındaki çok katmanlı ilişkileri incelemiştir. Anadolu’nun çeşitli merkezlerinden ele geçirilen ritonlar, mühürler, seramikler, metal kaplar, küçük buluntular ve tarım aletleri, Hitit toplumunda bitkilerin yalnızca ekonomik kaynaklar olarak değil, aynı zamanda kutsal, simgesel ve ideolojik anlamlarla yüklü unsurlar olarak işlev gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Ritonlar ve içki kaplarının değerlendirilmesi, üzüm ve şarap sembolizminin Hitit ritüel dünyasında merkezi bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Alacahöyük, Kültepe, Konya Karahöyük ve Alişar Höyük gibi merkezlerden ele geçirilen üzüm salkımı biçimli ritonlar, şarabın yalnızca tüketilen bir içecek olarak değil, tanrılara sunulan kutsal bir unsur olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Özellikle gümüş geyik ritonu üzerinde yer alan hurma ağacı motifi, libasyon sahneleri ve DLAMMA gibi doğayla ilişkili tanrı tasvirleri, bitki-hayvan-tanrı üçlüsünün Hitit ikonografisinde bilinçli biçimde kurgulandığını göstermektedir. Bu bağlamda ritonlar, ritüel işlev ile karmaşık ikonografik programları bir araya getiren, Hitit dinî uygulamalarının maddi taşıyıcıları olarak değerlendirilmelidir.

Kınık Höyük’ten ele geçirilen metal kâse, eşmerkezli frizleri, av sahneleri ve hayat ağacı tasvirleriyle doğa, bereket ve kozmik düzen kavramlarının Hitit sanatında bütüncül bir anlayışla ele alındığını göstermektedir. Bu av sahnelerinin yalnızca gündelik yaşamı değil, kutsal avları ve bayram ritüellerini de yansıtması; ayrıca Alacahöyük ortostatları ve İnandıktepe vazosuyla yakın benzerlikler göstermesi, ortak bir dinî anlatı geleneğinin varlığına işaret etmektedir. Bu durum, Hitit sanatının bölgesel merkezler arasında dolaşan ortak ikonografik şemalar ve sanatsal gelenekler doğrultusunda üretildiğini düşündürmektedir.

Alacahöyük Sfenksli Kapı ortostatları ve AN.TAĖ.ŞUMŞAR Bayramı ile ilişkili sahneler, bitkisel sembolizmin Hitit dinî takvimi içerisindeki yerini daha açık biçimde ortaya koymaktadır. Geyik kültü, AN.TAĖ.ŞUMŞAR bitkisi ve ilkbahar ritüelleriyle birlikte değerlendirildiğinde, bu tasvirler doğanın yeniden canlanışının, bereketin sürekliliğinin ve tanrısal düzenin görsel anlatılar aracılığıyla pekiştirildiğini göstermektedir. Arinna kenti ve Pişkurunuwa Dağı gibi kutsal mekânlarda gerçekleştirilen ritüeller, bitki ve hayvan sembollerinin yalnızca ikonografik açıdan değil, aynı zamanda mekânsal ve törensel bağlamlar içerisinde de anlam kazandığını ortaya koymaktadır.

Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı'ndaki tanrılar alayı, özellikle elinde bitki tutan 40 numaralı tanrı figürü aracılığıyla, bitkisel sembolizmin tanrısal kimliklerle doğrudan ilişkilendirildiğini göstermektedir. dHalki ya da Kumarbi olarak yorumlanan bu figür, tarım, bereket ve kozmik düzenle ilişkili tanrıların Hitit panteonu içerisindeki önemini vurgulamaktadır. Burada bitki, yalnızca insan ile doğa arasındaki ilişkiyi değil, aynı zamanda tanrılar, insanlar ve doğal dünya arasındaki kutsal üçlü ilişkiyi temsil eden bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mühürler ve mühür baskıları, Hitit dünyasında bitkisel ikonografinin en yaygın ve çok yönlü kullanım alanlarından birini oluşturmaktadır. Gündoğmuş Mührü üzerindeki üç dallı ağaç, üç taç yapraklı çiçekler ve elinde bitki tutan tanrı; Maşat Höyük taş mühründeki bitki yiyen griffon; Alacahöyük, Karaoğlan Höyük ve Konya Karahöyük damga mühür baskıları birlikte değerlendirildiğinde, bitkisel biçimlerin hayvan figürleri ve kozmik sembollerle sıkça bir araya getirildiği görülmektedir. Bu mühürler, idari ve ekonomik işlevlerinin ötesinde, kutsal düzeni, bereketi ve refahı simgeleyen görsel mesajlar üretmiştir.

Tarım aletleri ve yazılı kaynakların birlikte değerlendirilmesi, Hitit tarımsal üretiminin sistemli, hukuki düzenlemelere bağlı ve ritüel uygulamalarla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Hitit kanunlarında saban, öküz, arazi kullanımı ve iş gücüne ilişkin ayrıntılı hükümler; orak, tırmık ve hasat bayramlarına dair metinsel kayıtlar; Boğazkale, Alacahöyük, Ortaköy, Kaman Kalehöyük ve Boyalı Höyük'ten ele geçirilen oraklar birlikte değerlendirildiğinde, tarımın Hitit toplumunun hem ekonomik temelini hem de ideolojik dayanaklarından birini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Özellikle üzerinde "Büyük Kral" yazıtı bulunan bronz orak, tarımsal üretim ile kraliyet ideolojisi arasındaki doğrudan ilişkiyi çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır.

Küçük buluntular ise bu bütüncül tabloyu tamamlayan önemli veriler sunmaktadır. Alacahöyük'ten ele geçirilen ve üzerinde altı taç yapraklı çiçek motifi bulunan diz çökmüş kemik figürin, bitkisel sembolizmin bireysel adanmışlık ve kişisel dindarlık bağlamında da kullanıldığını göstermektedir. Bu tür eserler, Hitit dinî uygulamalarının yalnızca anıtsal mimari ve büyük ölçekli törenlerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda gündelik yaşam ve bireysel ritüel faaliyetleri içerisinde de derin biçimde yer aldığını ortaya koymaktadır.

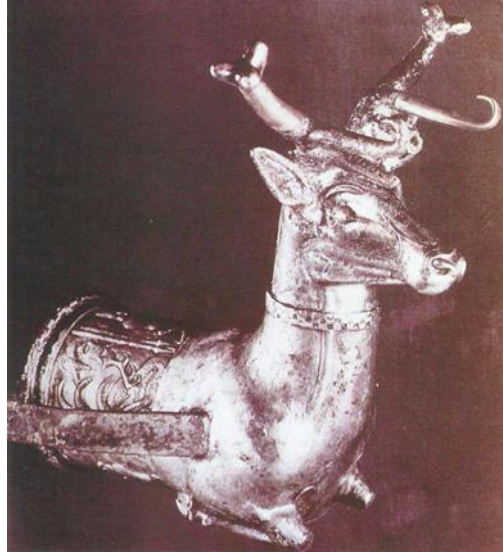
Sonuç olarak bu çalışma, Hitit dünyasında bitkilerin ekonomik ürün, ritüel unsur, ikonografik sembol ve ideolojik araç olarak çok yönlü işlevler üstlendiğini göstermektedir. Tarım, ritüel, sanat ve hukuk alanlarından elde edilen verilerin bütüncül biçimde değerlendirilmesi, Hititlerin doğayla kurduğu ilişkinin yalnızca üretime dayalı kaygılarla değil, kutsal ve kozmik bir düzen anlayışıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede bitkisel sembolizm, söz konusu düzenin hem maddi hem de düşünsel düzeyde ifade edilmesini sağlayan en güçlü araçlardan biri olarak öne çıkmakta ve Hitit kültürünün temel yapısal bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

References:

- Akurgal, E. (2003). *Anadolu kültür tarihi*. TÜBİTAK Popüler Kitaplar.
- Alp, S. (1992). Konya Karahöyük 1990 kazısı. In *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı* (Vol. 1, pp. 317–331).
- Alp, S. (1993). Konya-Karahöyük 1991 kazısı. In *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı* (Vol. 1, pp. 301–305).
- Alp, S. (1999). *Hititlerde şarkı, müzik ve dans; Hitit Çağında Anadolu'da üzüm ve şarap*. Kavaklıdere Kültür Yayınları.
- Alp, S. (2002). *Hitit güneşi* (Vol. 12). TÜBİTAK Popüler Kitaplar.
- Alp, S. (2011). *Hitit Çağında Anadolu* (Vol. 68). TÜBİTAK Popüler Yayınlar.
- Aslantürk, N. (2014). Ukkija Şehri ve Katipler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/1 Winter 2014*, p. 37-42
- Aslantürk, N. (2024). Hitit Mimarisinde Émakzi(ia)-, Émazki(ia)-, Émakkizzi(ia)- Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme. *History Studies 16*, (no. 3), 369-382
- Ay, E. (2005). Eskiçağ Mezopotamyasında madenin kullanılması ve ticaretine dair bir projeksiyon. *İDOL Arkeologlar Derneği Dergisi*, 7(25), 12–19.
- Aydın, M. & Katırcıoğlu, S. F. (2025). Hitit tıp metinlerinde bir tedavi yöntemi: apse drenajı. *Turkish Studies*, 20(2), 755-763. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.78841>
- Ceylan, A. (1988). *Tarla tarımı*. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Collins, B. J. (2015). Hitit dünyasında hayvanlar. *Aktüel Arkeoloji*, 44, 90–101.
- Collon, D. (1995). *Ancient Near Eastern art*. British Museum Press.
- Çetin, C. (2006). Anadolu'da bereket kültü ve Anadolu Türk köylüsü seyirlik oyunlarına yansımaları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46(1), 189–210.
- Çınaroğlu, A., & Çelik, D. (2006). 2004 yılı Kastamonu-Kınık kazısı. In *27. Kazı Sonuçları Toplantısı* (Vol. 1, pp. 7–18).
- Çınaroğlu, A., & Çelik, D. (2008). 2006 yılı Kastamonu-Kınık kazısı. In *29. Kazı Sonuçları Toplantısı* (Vol. 2, pp. 513–524).
- Darga, M. (1992). *Hitit sanatı*. Akbank Kültür ve Sanat Kitapları.
- Darga, M. (2013). *Anadolu'da kadın: On bin yıldır eş, anne, tüccar, kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları.
- Deniz, A. (2015). Anadolu tarihinde Hititlerin sosyo-ekonomik yaşantısı. *Turkish Studies*, 10 (2). 235-248.
- Efe Ü. E. (2025). Hititlerde bir benzetme ve benzeşim unsuru olarak “UR.MAH” Aslan. *Turkish Studies*, 20(3), 1993-2016. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.81618>
- Emre, K. (2002). Kaya kabartmaları, steller, ortostatlar: Görsel sanat—Devletin ve dinin anıtsal ifadesi. In *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 tanrılı halk* (pp. 487–492).
- Emre, K., & Çınaroğlu, A. (1993). A group of metal Hittite vessels from Kınık-Kastamonu. In M. J. Mellink, E. Porada, & T. Özgüç (Eds.), *Aspects of art and iconography: Anatolia and its neighbors. Studies in honor of Nimet Özgüç* (pp. 675–715). Ankara.

- Erkut, S. (1998). Hititlerde AN.TAH.ŠUMŠAR bitkisi ve bayramı üzerine bir inceleme. In *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri* (pp. 189–195).
- Ertuğ, F. (2000). Baharın müjdecisi: Çiğdem (*Crocus*) ya da AN.TAH.ŠUMŠAR—Hititler Devri Anadolu florasına küçük bir katkı. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, 3, 131–144.
- Hoffner, H. A. (1974). *Alimenta Hethaeorum: Food production in Hittite Asia Minor*. American Oriental Society.
- Imparati, F. (1992). *Hitit yasaları*. İtalyan Kültür Heyeti Yayınları.
- Karauguz, G. (2006). *Hititler Dönemi'nde Anadolu'da Ekmek*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Koşay, H. Z. (1941). Türk Tarih Kurumu Alacahöyük hafriyatı 1940 çalışmaları ve neticeleri. *Belleten*, 5(17–18), 1–16.
- Koşay, H. Z. (1951). *Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Alaca Höyük kazısı 1937–1939'daki çalışmalara ve keşiflere ait ilk rapor* (Publication No. 100). Türk Tarih Kurumu.
- Koşay, H. Z., & Akok, M. (1966). *Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Alaca Höyük kazısı 1940–1948'deki çalışmalara ve keşiflere ait ilk rapor* (Publication No. 46). Türk Tarih Kurumu.
- Koşay, H. Z., & Akok, M. (1973). *Alaca Höyük kazısı 1963–1967'deki çalışmalara ve keşiflere ait ilk rapor* (Publication No. 35). Türk Tarih Kurumu.
- Mamur Yılmaz, E. (2019). Hitit uygarlığı miraslarından Fraktin kabartma (rölyeflerinin) ikonografik ve ikonolojik olarak incelenmesi. *Turkish Studies*, 14(6), 3231–3244. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.36879>
- Oral, E. (2026). Sorcery in Hittites in light of archaeological and philological evidence data / Arkeolojik ve filolojik veriler ışığında Hititlerde falcılık. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 21(2), 3107-3171.
- Orhan, D. D., Ergün, F., & Orhan, N. (2011). Anadolu medeniyetlerinde asma (*Vitis vinifera* L.). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30(50), 69–80.
- Orman, N. (1955). *Yeni bağcılık*. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Ökse, T. (2015). Yeni yıl ve bayramlar: Eski Önasya ve Anadolu. *Aktüel Arkeoloji*, 43, 70–85.
- Öz, E. (2011). Kültepe tabletlerine göre Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da üzüm yetiştiriciliği ve bağcılık. *Gazi Akademik Bakış*, 5(9), 285–293.
- Öz, E. (2014). *Kültepe metinleri ışığında Eski Anadolu'da tarım ve hayvancılık*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özgüç, N. (1987). Karaoğlan mühürleri. In H. R. Çongur (Ed.), *Remzi Oğuz Arık armağan kitabı* (pp. 19–32). Ankara.
- Özgüç, T. (1978). *Maşat Höyük kazıları ve çevresindeki araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özgüç, T. (1982). *Maşat Höyük II: Boğazköy'ün kuzeydoğusunda bir Hitit merkezi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özgüç, T. (1988). *İnandıktepe: Eski Hitit Çağında önemli bir kült merkezi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztan, A. (1997). Gündoğmuş'dan bir Hitit mührü. *Anadolu (ANATOLIA)*, 22, 79–85.

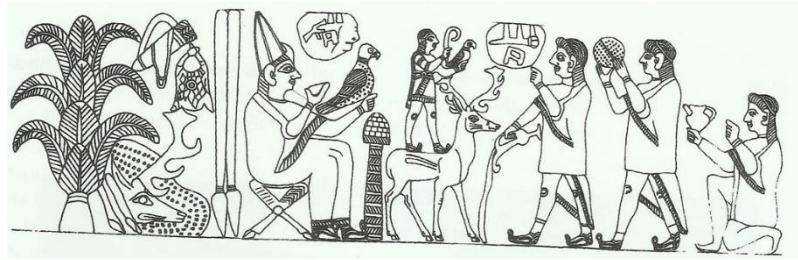
- Reyhan, E. (2016). Hitit kültür dünyasında bayram ritüelleri. *Turkish Studies*, 11(16), 89–114.
- Saltuk, S. (1993). *Arkeoloji sözlüğü*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Seeher, J. (2002). Hattuşa-Boğazköy: Hitit devletinin başkenti—Gelişimi ve imparatorluk metropolü oluşu. In *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 tanrılı halk* (pp. 461–463).
- Seeher, J. (2011). *Taşa yontulu tanrılar: Hitit kaya tapınağı Yazılıkaya*. Ege Yayınları.
- Sipahi, T. (2004). 2002 yılı Hüseyindede kazısı. In *25. Kazı Sonuçları Toplantısı* (Vol. 2, pp. 179–186).
- Sipahi, T. (2013). Boyalı Höyük ve çevresi. In M. D. Alparslan & M. Alparslan (Eds.), *Hititler: Bir Anadolu imparatorluğu* (pp. 252–261). İstanbul.
- Süel, A., & Süel, M. (2006). Ortaköy araştırmaları. *İdol Arkeologlar Derneği Dergisi*, 8(28), 14–21.
- Süel, A., & Süel, M. (2011). Ortaköy-Şapinuva. *Arkeo Atlas*, 2011/01 (Özel Sayı), 300–301.
- Taş, İ. (2008). Hititlerde ölçü birimleri ve bunların Hitit metinlerinde kullanımı üzerine bir değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 79–90.
- Toker, A. (2002). Sergilenen eserlerin tanımı. In *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 tanrılı halk* (pp. 532–571).
- Umurtak, G. (2006). Hititler’de mimarlık ve sanat. In *Uluburun gemisi: 3000 yıl önce dünya ticareti* (pp. 221–228). Bochum.
- Uzunoğlu, E. (2011). Küp üzerinde bir Hitit silindir mühür baskısı. *Anadolu Araştırmaları*, 6, 179–196.
- Ünal, A. (2016). *Hititçe–Türkçe, Türkçe–Hititçe büyük sözlük: Hattiçe, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca sözlük listeleriyle birlikte*. Bilgin Kitabevi.
- Ünar, Ş. (2018). *Arkeolojik ve filolojik veriler ışığında Hitit Çağı florası* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- von der Osten, H. H. (1937). *The Alishar Hüyük: Seasons of 1930–32, Part III*. Oriental Institute Publications.
- Yılmaz, A. İ. & Atila, N. (2021). Profesyonel turist rehberlerinin gözüyle “Hattuşa”. *Turkish Studies - Social*, 16(3), 1375–1404. <https://dx.doi.org/10.47356/TurkishStudies.49587>

Şekil 1. New York

Metropolitan Sanat Müzesi

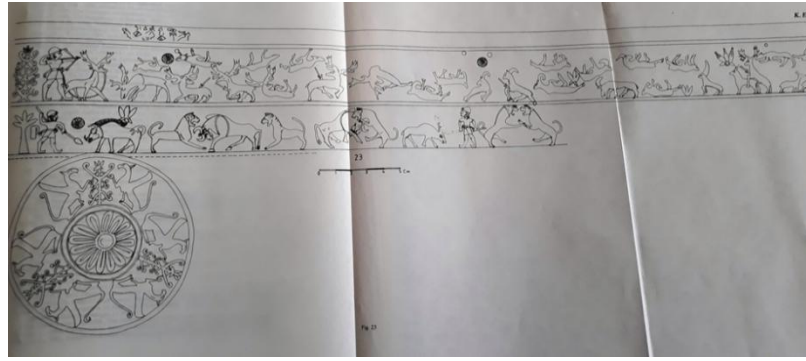
Schimmel Koleksiyonu'nda bulunan gümüş geyik ritonu.
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/327399>).

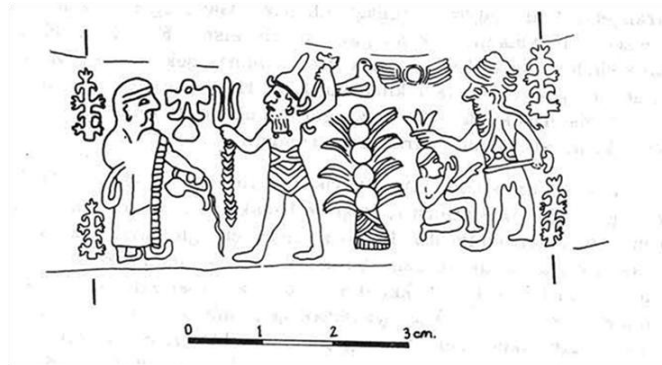
Çizim 1. New York Metropolitan Sanat Müzesi Schimmel Koleksiyonu'nda bulunan gümüş geyik ritonu üzerindeki sunu sahnesinin detayı (Alp, 2002, p. 14)

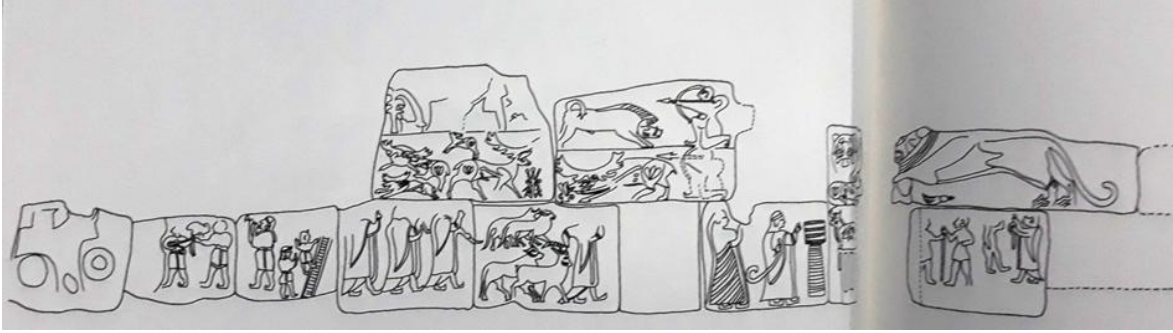
Şekil 2. Kınık Höyük'ten ele geçirilen kâse (Emre & Çınaroğlu, 1993, Pl. C).

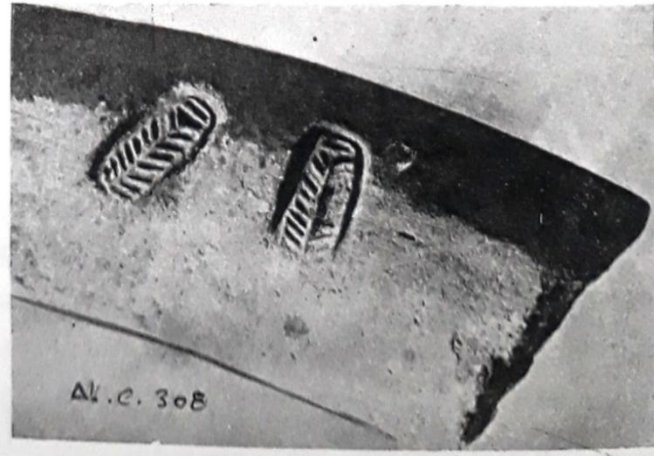
Çizim 2. Kınık Höyük'ten ele geçirilen kâse üzerindeki av sahnesinin detayı (Emre & Çınaroğlu, 1993, Fig. 23).

Çizim 3. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan 13078 envanter numaralı küp parçasının detayı (Uzunoğlu, 2011, p. 181).

Çizim 4. Alacahöyük Sfenksli Kapı (Emre, 2002, pp. 218–219).

Şekil 3. Alacahöyük'ten ele geçirilen Al. C. 308 envanter numaralı küp kulbu üzerindeki bitki motifi (Koşay & Akok, 1951, Pl. 78).

ETHICAL DECLARATIONS

Research and Publication Ethics

I declare that this article is an original work and was prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The article has not been published elsewhere and is not currently under review by another journal.

All sources used in the study have been cited in accordance with academic standards. I declare that the study does not contain plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data, and that the research findings have been presented in accordance with the principles of scientific integrity.

Author Contributions

The author single-handedly designed, conducted, and analyzed the study and prepared the report for this article. I have reviewed and approved the final version of the article and agreed to its publication.

Conflict of Interest

I declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

I confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

I confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan ederim. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıfılanmıştır. Çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkısı

Çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin raporlama aşamasını tek başına yürütmüştür. Makalenin son hâlini okuyup onayladım ve yayımlanmasını kabul ettim.

Çıkar Çatışması

Bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri tarafımdan dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk bana aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan ederim.

Yazar Onayı

Makalenin son hâlini okudum, onayladım ve yayımlanmasını kabul ettiğimi beyan ederim.